

SOVA-lain mukaisen ympäristöarvioinnin opas

YMPÄRISTÖN-
SUOJELU

Ympäristöhallinnon ohjeita 2/2017

SOVA-lain mukaisen ympäristöarvioinnin opas

Ympäristöministeriö

ISBN: 978-952-11-4723-4 (PDF)

ISSN: 1796-1653 (verkkoj.)

Kansikuva: YHA-Kuvapankki / Esa Nikunen

Taitto: Erja Kankala, Valtioneuvoston hallintoyksikkö

Helsinki 2017

Kuvailulehti

Julkaisija	Ympäristöministeriö	Helmikuu 2017	
Tekijät	Jari Paldanius		
Julkaisun nimi	SOVA-lain mukaisen ympäristöarvioinnin opas		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Ympäristöhallinnon ohjeita 2/2017		
Diaari/hankenumero	-	Teema	Ympäristönsuojelu
ISBN painettu	-	ISSN painettu	-
ISBN PDF	978-952-11- 4723-4	ISSN PDF	1796-1653
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4723-4		
Sivumäärä	63	Kieli	Suomi
Asiasanat	SOVA, ympäristövaikutusten arviointi, ympäristöarviointi, suunnitelmat, ohjelmat		
Tiivistelmä	<p>Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005) (SOVA-laki) ja sitä täydentävä asetus (347/2005) sisältävät säännöksen yleisestä velvollisuudesta arvioida ympäristövaikutuksia sekä säännökset tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarvioinnista.</p> <p>Tämä opas käsittelee SOVA-lainsäädännön mukaisten ympäristöarviointien tekemistä. Opas on tarkoitettu erityisesti ympäristöarviointien tekijöiden työn tueksi. Opasta voivat hyödyntää myös muut suunnitelmien ja ohjelmien valmisteluun osallistuvat tahot.</p> <p>Oppaan tavoitteena on tukea laadukkaiden ympäristöarviointien tekemistä. Erityisesti kiinnitetään huomio ympäristöarvioinnin vaikuttavuuteen ja hyödyllisyyteen suunnitelman tai ohjelman valmistelussa, päätöksenteossa ja toteutuksessa. Oppaassa on otettu huomioon tehtyjen ympäristöarviointien hyviä käytäntöjä ja haasteita koskevat kokemukset.</p>		
Kustantaja	Ympäristöministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Miljöministeriet	Februari 2017	
Författare	Jari Paldanius		
Publikationens titel	Handledning om miljöbedömning enligt SMB-lagen		
Publikationsseriens namn och nummer	Miljöförvaltningens anvisningar 2/2017		
Diarie-/ projektnummer	-	Tema	Miljövård
ISBN tryckt	-	ISSN tryckt	-
ISBN PDF	978-952-11-4723-4	ISSN PDF	1796-1653
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4723-4		
Sidantal	63	Språk	Finska
Nyckelord	strategisk miljöbedömning (SMB), utredning av miljökonsekvenserna, miljöbedömning, planer, program		
Referat	<p>Lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program (200/2005, den s.k. SMB-lagen) och den förordning (347/2005) som kompletterar den innehåller en bestämmelse om den allmänna skyldigheten att utreda miljökonsekvenserna och bestämmelser om miljöbedömning av vissa planer och program.</p> <p>Den här handledningen redogör för de miljöbedömningar som ska göras enligt SMB-lagstiftningen. Handledningen är i synnerhet avsedd som stöd för dem som gör miljöbedömningar. Den kan även användas av andra som deltar i beredningen av planer och program.</p> <p>Målet med handledningen är att stödja genomförandet av högklassiga miljöbedömningar. Särskild uppmärksamhet fästs vid verkningarna och nyttan av miljöbedömningarna i beredningen av planer och program samt i beslutsfattandet och genomförandet. I handledningen beaktas erfarenheter av god praxis och utmaningar i tidigare miljöbedömningar.</p>		
Förläggare	Miljöministeriet		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of the Environment	February 2017	
Authors	Jari Paldanius		
Title of publication	Guide on environmental assessment under the SEA Act		
Series and publication number	Environmental Administration Guidelines 2/2017		
Register number	-	Subject	Environmental protection
ISBN (printed)	-	ISSN (printed)	-
ISBN PDF	978-952-11-4723-4	ISSN (PDF)	1796-1653
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4723-4		
Pages	63	Language	Finnish
Keywords	SEA, environmental impact assessment, environmental assessment, plans, programmes		
<p>Abstract</p> <p>The Act on the Assessment of the Effects of Certain Plans and Programmes on the Environment (200/2005) (SEA Act) and the decree supplementing it lay down a general obligation to assess environmental effects as well as provisions on environmental assessments of certain plans and programmes.</p> <p>This guide describes the process of making environmental assessments in accordance with the SEA legislation. It is designed to help those who make environmental assessments. The guide is, however, a useful tool also for others who take part in preparing plans and programmes.</p> <p>The guide aims to support the making of quality environmental assessments. It pays particular attention to the effectiveness and usefulness of environmental assessments with regard to preparation, decision-making and implementation of plans or programmes. Experiences of best practices and challenges regarding past environmental assessments have been taken into account in the guide.</p>			
Publisher	Ministry of the Environment		
Publication sales/ Distributed by	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

ESIPUHE	9
1 Oppaan käyttäjälle	11
2 Johdanto	13
2.1 Mitä ympäristöarviointi on?	13
2.2 Millaisista vaiheista ja tehtävistä ympäristöarviointi koostuu?	15
2.3 Millainen on laadukas ympäristöarviointi?	18
3 Ympäristöarvioinnin vaiheet	22
3.1 Ympäristöarvioinnin suunnittelu	22
3.2 Suunnitelman tai ohjelman ja ympäristöselostuksen valmistelusta tiedottaminen ja kuuleminen	25
3.3 Ympäristövaikutusten arviointi suunnitelman tai ohjelman työstövaiheessa	28
3.4 Ympäristöselostuksen laatiminen	30
3.5 Suunnitelma- tai ohjelmaluonnoksesta ja ympäristöselostuksesta kuuleminen	34
3.6 Ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottaminen sekä suunnitelman tai ohjelman hyväksyminen	36
4 Ympäristöarvioinnin tehtävät	39
4.1 Ympäristön tilan kuvaus	39
4.2 Vaikutusten arvioinnin kohteen ja vaihtoehtojen määrittäminen	41
4.3 Vaikutusten tunnistaminen, selvittäminen ja merkittävyyden arviointi ...	47
4.4 Vaikutuksia koskevan tiedon esittäminen ja vaihtoehtojen vertailu	53
4.5 Suunnitelmaa ja sen toteutusta ja seuranta koskevien ehdotusten tekeminen	59
Liite. Ympäristöarvioinnin soveltamisala	62

ESIPUHE

Viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointia koskevan lain (200/2005) tavoitteena on edistää ympäristövaikutusten arviointia ja huomioon ottamista viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien valmistelussa ja hyväksymisessä, parantaa yleisön tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia sekä edistää kestävästä kehityksestä.

Ympäristöministeriö on aikaisemmin toteuttanut selvityksen, jossa kartoitetaan ELY-keskusten SOVA-tehtävien hoitamisen laatua, yhtenäisyyttä ja kehittämistarpeita (Ympäristöministeriön raportteja 10/2015). Sen jatkona ympäristöministeriö toteutti kehittämishankkeen, jonka tavoitteena on edistää SOVA-lainsäädännön toimeenpanoa aluetasolla tuottamalla käytännön työkaluja, malleja ja työtapoja SOVA-tehtävien tehokkaaseen hoitamiseen. Kehittämishankkeen toteuttajaksi valittiin tarjouskilpailun perusteella Diskurssi Oy.

Kehittämishankkeessa on muun muassa analysoitu ELY-keskusten ja muiden alueellisten viranomaisten laatimia ympäristöarviointeja sekä ELY-keskusten ympäristöarvioinneista antamia lausuntoja. Hankkeen keskeiset tulokset on koottu tähän SOVA-lain mukaisen ympäristöarvioinnin oppaaseen, joka on tarkoitettu erityisesti suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarviointien tekemisestä vastaaville viranomaisille. Opas on luonteeltaan suositus hyviksi käytännöiksi. Tämän oppaan lisäksi hankkeessa on laadittu ELY-keskusten ympäristöarviointeihin liittyviä lausunnonantotehtäviä käsittelevä ohje.

Oppaan on laatinut Jari Paldanius Diskurssi Oy:stä. Oppaan luonnoksesta koottiin laajalti kommentteja muun muassa ELY-keskusten SOVA-tehtäviä hoitavilta henkilöiltä. Hankkeen valvonnasta ja työn sisällöllisestä ohjauksesta on vastannut neu-

votteleva virkamies Lasse Tallskog ympäristöministeriöstä. Myös ylitarkastaja Minna Torkkeli on osallistunut työn ohjaamiseen.

Ympäristöministeriö kiittää kaikkia hankkeeseen osallistuneita rakentavasta yhteistyöstä ja kannustaa ympäristöarviointien tekemisestä vastaavia viranomaisia hyödyntämään opasta ennakkoluulottomasti työssään.

Ylijohtaja Ari Niiranen

1 Oppaan käyttäjälle

Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista¹ ja sitä täydentävä asetus² sisältävät säännöksen yleisestä velvollisuudesta arvioida ympäristövaikutuksia sekä säännökset tiettyjen suunnitelmien ympäristöarvioinnista.

Tämä opas käsittelee SOVA-lainsäädännön mukaisten ympäristöarviointien tekemistä. Opas on tarkoitettu erityisesti ympäristöarviointien tekijöiden työn tueksi. Opasta voivat käyttää myös ELY-keskuksissa ympäristöarviointeja koskevien lausuntotehtävien hoitamisesta vastaavat. Heille on laadittu myös ympäristöarviointeihin liittyviä lausuntotehtäviä käsittelevä ohje.³ Opasta voivat hyödyntää myös muut suunnitelmien ja ohjelmien valmisteluun osallistuvat tahot.

Oppaan tavoitteena on tukea laadukkaiden ympäristöarviointien tekemistä. Erityisesti kiinnitetään huomio ympäristöarvioinnin vaikuttavuuteen ja hyödyllisyyteen suunnitelman tai ohjelman valmistelussa, päätöksenteossa ja toteutuksessa. Oppaassa on otettu huomioon tehtyjen ympäristöarviointien hyviä käytäntöjä ja haasteita koskevat kokemukset.

Opas on luonteeltaan suositus hyviksi käytännöiksi. Oppaassa esitetyt tulkinnat ja suositukset ovat ohjeellisia, eikä niillä ole oikeudellista sitovuutta.

1 200/2005, jäljempänä SOVA-laki.

2 347/2005, jäljempänä SOVA-asetus.

3 Ympäristöviranomaisen SOVA-ohje: SOVA-lainsäädännön mukaiset lausunnonantotehtävät. 2017. Ympäristöhallinnon ohjeita (OH) 1/2017. Ympäristöministeriö. 40 s.

Opas koostuu kolmesta osasta. Luvussa 2 annetaan kokonaiskuva ympäristöarvioinnista ja sen laadun keskeisistä osatekijöistä. Luvussa 3 käsitellään ympäristöarvioinnin päävaiheet ja luvussa 4 tehtävät.

Lukujen 3 ja 4 kussakin alaluvussa esitellään SOVA-lainsäädännön säännökset, laadukkaan ympäristöarvioinnin periaatteita ja käytäntöjä sekä erilaisia työtä tukevia muistilistoja ja muita työkaluja. Lisäksi oppaaseen on koottu käytännön esimerkkejä suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarvioinneista. Oppaassa viitataan yksittäisiin menetelmiin, mutta niitä ei käsitellä tarkemmin.

2 Johdanto

2.1 Mitä ympäristöarviointi on?

Ympäristöarviointien tekemistä edellytetään aina tietyiltä suunnitelmilta ja ohjelmilta. Lisäksi ympäristöarviointi on tehtävä, mikäli sitä edellytetään arvioinnin tarpeen harkinnan perusteella. Tiivistelmä ympäristöarvioinnin soveltamisalasta on koottu liitteeseen.

Ympäristö- ja muiden vaikutusten arviointi sekä osapuolten osallistuminen ja yhteistyö ovat olennainen osa laadukasta suunnittelua. Tilanteissa, joissa on tehtävä SOVA-lainsäädännön mukainen ympäristöarviointi, sovelletaan ympäristövaikutusten arviointiin sekä eri tahojen osallistumiseen ja yhteistyöhön SOVA-lain ja -asetuksen ympäristöarviointia koskevia säännöksiä.

SOVA-lainsäädännön säännökset koskevat erityisesti yleisön osallistumista ja viranomaisyhteistyötä, ympäristöselostuksen laatimista sekä ympäristöarvioinnin sisältöä ja tulosten huomioon ottamista.

SOVA-lain tavoitteet ja ympäristöarvioinnin ja ympäristövaikutuksen määritelmät on koottu kuvaan 1.

Lain **ympäristövaikutuskäsite** on laaja. Se kattaa myös erilaisia ihmisiin kohdistuvia vaikutuksia, esimerkiksi terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen kohdistuvia vaikutuksia.

Vastuu ympäristöarvioinnin tekemisestä on suunnitelmasta tai ohjelmasta⁴ vastaavalla viranomaisella (SOVA-laki 6 §). Viranomainen voi tehdä ympäristöarvioinnin itse tai teettää sen.

Yleisöllä tarkoitetaan yksityishenkilöitä, yksityishenkilöiden yhteenliittymiä ja ryhmiä sekä yhteisöjä ja säätiöitä (SOVA-laki 2 § kohta 6). **Viranomaisilla** tarkoitetaan hallintolain (434/2003) 2 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettuja viranomaisia ja muita julkista hallintotehtävää hoitavia (SOVA-laki 2 § kohta 1). SOVA-lain mukaisissa kuulemisissa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusta (ELY-keskus) on kuultava aina, ja muita viranomaisia tarpeen vaatiessa.

⁴ Jatkoissa ilmausta suunnitelma tai ohjelma käytetään lähinnä vain otsikoissa ja kaavioissa sekä suoraan lain ja asetuksen tekstiin viitattaessa. Muulloin puhutaan lyhyden vuoksi vain suunnitelmista.

KUVA 1. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: LAIN TAVOITTEET JA KESKEISIÄ MÄÄRITELMIÄ

SOVA-lain tavoitteet

”Tämän lain tavoitteena on edistää ympäristövaikutusten arviointia ja huomioon ottamista viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien valmistelussa ja hyväksymisessä, parantaa yleisön tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia sekä edistää kestävä kehitystä.” (SOVA-laki 1 §)

Ympäristöarviointi

Ympäristöarvioinnilla tarkoitetaan lain ”8-11 §:n mukaista suunnitelman tai ohjelman ympäristövaikutusten arviointia ja siihen sisältyvää ympäristöselostuksen laatimista, kuulemisten järjestämistä, ympäristöselostuksen ja kuulemisten tulosten huomioon ottamista päätöksenteossa sekä päätöksestä tiedottamista.” (SOVA-laki 2 § kohta 3)

Ympäristövaikutus

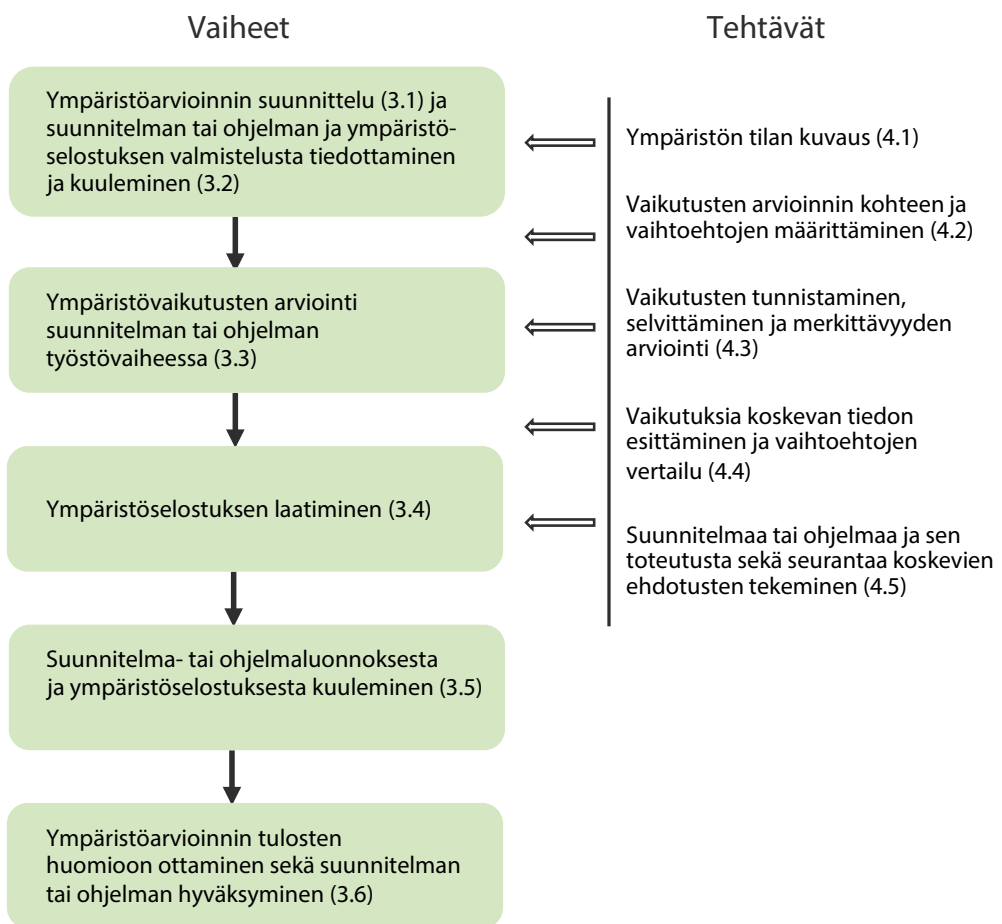
Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan ”suunnitelman tai ohjelman välitöntä ja välillistä vaikutusta Suomessa ja sen alueen ulkopuolella:

- a) ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen;
 - b) maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen;
 - c) yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön;
 - d) luonnonvarojen hyödyntämiseen;
 - e) a–d alakohdassa mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin;”
- (SOVA-laki 2 § kohta 2)

2.2 Millaisista vaiheista ja tehtävistä ympäristöarviointi koostuu?

Ympäristöarvioinnin vaiheet ja tehtävät on koottu kuvaan 2. Kuvassa on suluisia viittaukset oppaan kyseistä asiaa käsittelevään lukuun. Ympäristöarvioinnin vaiheiden liittyminen suunnitteluun on esitetty kuvassa 3.

KUVA 2. YMPÄRISTÖARVIOINNIN VAIHEET JA TEHTÄVÄT

Ympäristöarvioinnin vaiheet

1) Ympäristöarvioinnin suunnittelu sekä suunnitelman tai ohjelman ja ympäristöselostuksen valmistelusta tiedottaminen ja kuuleminen

- Ympäristöarvioinnin suunnittelu on osa suunnittelun ohjelmointia.
- SOVA-lainsäädäntö sisältää säännöksiä koskien ympäristöarvioinnin suunnitteluvaiheeseen liittyvää tiedottamista ja yleisön ja viranomaisten kuulemista.

2) Ympäristövaikutusten arviointi suunnitelman tai ohjelman työstövaiheessa

- Työstövaiheessa arvioidaan suunnitelmaa tai ohjelmaa koskevien ratkaisujen ja niitä koskevien vaihtoehtojen sekä mahdollisten alustavien suunnitelma- tai ohjelmaluonnosten vaikutuksia. SOVA-lainsäädäntö korostaa ympäristövaikutusten arvioinnin ja osapuolten osallistumisen huomioon ottamista suunnitelmaa tai ohjelmaa valmisteltaessa.

3) Ympäristöselostuksen laatiminen

- Ympäristöselostus laaditaan yhdessä kuultavaksi asetettavan suunnitelma- tai ohjelmaluonnoksen kanssa. SOVA-asetus sisältää selostuksen sisältövaatimukset.

4) Suunnitelma- tai ohjelmaluonnoksesta ja ympäristöselostuksesta kuuleminen

- SOVA-lainsäädäntö sisältää säännöksiä yleisön ja viranomaisen kuulemisesta sekä ympäristöarviointiin mahdollisesti liittyvistä kansainvälisistä tiedottamis- ja neuvottelutehtävistä.

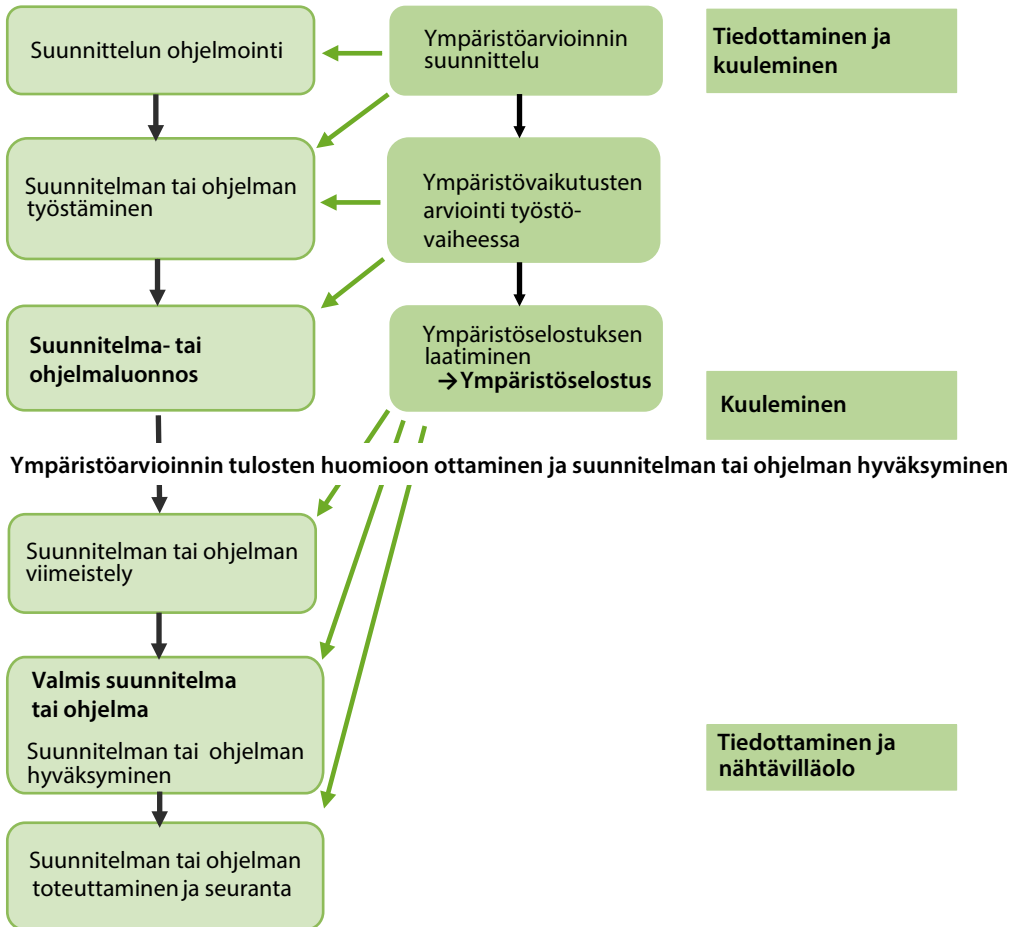
5) Ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottaminen sekä suunnitelman tai ohjelman hyväksyminen

- Suunnitelma- tai ohjelmaluonnosta muokataan tarvittaessa ympäristöselostuksen sekä kuulemisten tulosten perusteella.
- SOVA-laki sisältää säännöksiä ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottamisesta, suunnitelman tai ohjelman hyväksymisestä ja hyväksymispäätöksestä tiedottamisesta.
- SOVA-lain mukaan suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että suunnitelman tai ohjelman toteuttamista ja siitä aiheutuvia ympäristövaikutuksia seurataan.

Ympäristöarvioinnin tehtävät

Kuvassa 2 esitettyjä ympäristöarvioinnin tehtäviä käsitellään useassa ympäristöarvioinnin vaiheessa. Esimerkiksi vaikutuksia joudutaan tunnistamaan usein sekä arvioinnin suunnitteluvaiheessa, arvioitaessa vaikutuksia suunnitelmaa työstettäessä sekä arvioitaessa suunnitelmaluonnoksen vaikutuksia.

KUVA 3. YMPÄRISTÖARVIOINTI SUUNNITTELUN ERI VAIHEISSA

(Kuvassa on esitetty SOVA-lainsäädännön edellyttämä tiedottaminen ja kuuleminen. Niiden lisäksi voidaan tarvittaessa järjestää muutakin yleisön osallistumista ja viranomaisyhteistyötä.)

2.3 Millainen on laadukas ympäristöarviointi?

Kuvaan 4 on tiivistetty laadukkaaseen ja SOVA-lainsäädännön vaatimusten mukaiseen ympäristöarvioinnin peruseriaatteet. Ne on hyvä pitää mielessä, kun ympäristöarviointia suunnitellaan ja toteutetaan.

Integrointi suunnitteluun. Ympäristöarvioinnin integrointi suunnitelman valmisteluun on yksi laadukkaan ja erityisesti vaikuttavan ympäristöarvioinnin edellytys. Integrointi on erityisen tärkeää niissä vaiheissa, joissa tehdään suunnittelua koskevia keskeisiä ratkaisuja. Tehokas integrointi edellyttää ympäristövaikutusten arviointia jo suunnitelmaa työstettäessä. Ympäristöarviointi onkin tärkeä nähdä suunnittelun eri vaiheisiin kytkeytyvänä prosessina, ei vain ympäristöselostuksen laatimisena.

Erilaisten ympäristö- ja muiden vaikutusten arviointi kannattaa sovittaa yhteen sekä suunnitelman työstövaiheessa että arvioitaessa suunnitelmaluonnoksen vaikutuksia. Erityisesti kannattaa välttää tilanne, jossa tehdään kaksi erillistä vaikutusten arviointia: aidosti suunnitelman valmisteluun kytketty arviointi ja muodollisesti SOVA-lainsäädännön vaatimukset täyttävä arviointi suunnitelmaluonnoksen valmistuttua.

KUVA 4. LAADUKAS YMPÄRISTÖARVIOINTI PÄHKINÄNKUORESSA

- ▶ Tuotetaan perusteltua ja riittävän seikkaperäistä tietoa suunnitelman ja sitä koskevien keskeisten ratkaisujen ja niitä koskevien vaihtoehtojen kaikista merkittävistä ympäristövaikutuksista.
- ▶ Tuotetaan perusteltuja ja olennaisiin kysymyksiin kohdistettuja ehdotuksia seurannan järjestämiseksi ja haittojen lieventämiseksi.
- ▶ Laaditaan kattava, havainnollinen ja keskeiset johtopäätökset esiin nostava ympäristöselostus.
- ▶ Yleisön osallistumisen ja viranomaisyhteistyön avulla tavoitetaan keskeiset tahot, ja niiden näkemyksiä kootaan kattavasti.
- ▶ Vaikutusten arvioinnin sekä yleisön osallistumisen ja viranomaisyhteistyön tulokset otetaan huomioon tehtäessä suunnitelmaa koskevia keskeisiä ratkaisuja
 - suunnittelua ohjelmoitaessa
 - suunnitelmaa työstettäessä ja suunnitelmaluonnosta laadittaessa
 - muokattaessa luonnoksen pohjalta valmis suunnitelma ja tehtäessä päätös suunnitelman hyväksymisestä
 - toteutettaessa suunnitelmaa.

Yleisön osallistuminen ja viranomaisyhteistyö ovat laadukkaan suunnittelun ja ympäristöarvioinnin olennainen osa. Niiden avulla kootaan osapuolten arvoja, intressejä, näkemyksiä ja tietoja suunnittelun ja arvioinnin tueksi. On kuitenkin huomattava, että laadukas vaikutusten arviointi on aina viimekädessä asiantuntija-arviointia, jossa muodostetaan erilaisiin tietolähteisiin ja menetelmiin perustuva jäsentynyt ja perusteltu kokonaiskuva vaikutuksista. Osapuolten suunnitelmaa ja sen vaikutuksia koskevien näkemysten listaus ei vielä sinällään ole laadukasta vaikutusten arviointia.

Olellaiseen keskittyminen ja systemaattisuus. Ympäristöarvioinnissa on tärkeää keskittyä olennaisiin kysymyksiin: olennaisiin ympäristön tilaa koskeviin asioihin, suunnitelman keskeisiin ratkaisuihin ja niitä koskeviin vaihtoehtoihin, merkittäviin tai mahdollisesti merkittäviin ympäristövaikutuksiin sekä seurannan kannalta olennaisiin asioihin. Tämä auttaa suuntaamaan resurssit oikein, nostaa suunnittelun kannalta tärkeimmät asiat esiin, ja tukee ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottamista.

Ympäristöarvioinnin toteuttaminen systemaattisesti puolestaan auttaa vähentämään päällekkäisyyksiä ja turhaa työtä, selkeyttää työskentelyä ja auttaa tuottamaan perusteltuja tuloksia.

Tilannekohtaisuus ja joustavuus. Suunnittelutilanteet ovat erilaisia esimerkiksi suunnittelun sisältöjen, suunnitteluprosessien, käytettävien resurssien, suunnittelun osapuolten sekä myös suunnittelua koskevan lainsäädännön osalta. Ympäristöarviointi kannattaa sovittaa tilannekohtaisesti kunkin suunnittelutilanteen erityispiirteiden mukaisesti. Arviointia koskevia ratkaisuja on myös hyvä olla arvioinnin edetessä valmis joustavasti muuttamaan.

Resurssitehokkuus. Resurssien käyttöä tehostavat mm. olennaisiin asioihin keskittyminen (ei tuhlaa resursseja vähemmän tärkeisiin asioihin), systemaattisuus (ei tehdä turhaa ja päällekkäistä työtä) ja arvioinnin sopeuttaminen kunkin tilanteen mukaisesti (ei tehdä turhia tai vääriä asioita).

Puolueettomuus. Ympäristöarvioinnin tulisi tuottaa mahdollisimman puolueetonta tietoa. Se tarjoaa hyvän pohjan suunnitteluratkaisujen tekemiselle - riippumatta siitä, millaisia intressejä ratkaisuja tehtäessä painotetaan. Puolueeton tieto auttaa myös osapuolia arvioimaan ratkaisuja omista näkökulmistaan.

Integroitaessa ympäristöarviointia tiiviisti suunnitelman valmisteluun on tärkeä varmistaa, että arvioinnin puolueettomuus ei vaarannu. Tässä suhteessa auttaa, että arvioinnista ja suunnittelusta vastaavat eri henkilöt, eri osapuolet osallistuvat tiiviisti arviointiin, ja sovelletaan systemaattisia ja dokumentoituja työtapoja.

3 Ympäristöarvioinnin vaiheet

3.1 Ympäristöarvioinnin suunnittelu

SOVA-lainsäädäntö ei sisällä suoranaisesti ympäristöarvioinnin suunnittelua koskevia säännöksiä. Seuraavassa luvussa käsiteltävä suunnitelman tai ohjelman ja ympäristöselostuksen valmistelusta tiedottaminen ja kuuleminen ovat kuitenkin osa arvioinnin suunnittelua. Tiedottamista ja kuulemista koskevat säännökset myös käytännössä edellyttävät ympäristöarvioinnin suunnittelua ja sen dokumentointia.

Tiedottamista ja kuulemista koskevien säännösten lisäksi laki ja asetus sisältävät ympäristöarvioinnin sisältöä, vaiheita ja tehtäviä koskevia säännöksiä, jotka on syytä ottaa huomioon arviointia suunniteltaessa.

Periaatteita ja käytäntöjä

Ympäristöarvioinnin huolellinen suunnittelu on ensiarvoisen tärkeää arvioinnin onnistumiselle. Ympäristöarvioinnin suunnittelun muistilista on koottu kuvaan 5. Arviointia suunniteltaessa kannattaa myös pitää mielessä kuvassa 4 esitetyt laadukkaan ympäristöarvioinnin peruseriaatteet.

Ympäristöarviointi kannattaa suunnitella yhdessä muun suunnittelun ohjelmoinnin kanssa. Näin ympäristöarviointi saadaan kytkettyä mahdollisimman hyvin suunnitelman valmisteluun. Tällöin voidaan myös tarvittaessa mukauttaa suunnitelman valmistelun vaiheistusta ja työtapoja siten, että arviointi saadaan parhaiten hyödyttämään suunnitelman laadintaa. Myös ympäristöarvioinnin yhteydessä ja muu suunnitelman valmistelun yhteydessä järjestettävä osallistuminen ja yhteistyö

kannattaa suunnitella yhdessä siten, että ne muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden.

Suunnitelman laadinta ja ympäristöarviointi edellyttävät usein monipuolista tietopohjaa. Suunnittelua ohjelmoitaessa ja ympäristöarviointia suunniteltaessa onkin tärkeä kartoittaa keskeiset tietotarpeet ja suunnitella tiedon kokoaminen.

Ympäristöarvioinnin organisointi. Suunnitelmasta vastaavalla viranomaisella on aina yleisvastuu myös ympäristöarvioinnista. On kuitenkin tilannekohtaisesti ratkaistava, ketkä osallistuvat varsinaisen arvioinnin tekemiseen.

Suunnittelusta vastaavien on hyvä osallistua ainakin jollakin tavalla ympäristöarvioinnin tekemiseen. On kuitenkin varmistettava, että arviointi säilyy riittävän puolueettomana. Jos ulkopuolisilla asiantuntijoilla on keskeinen rooli arvioinnin toteuttamisessa, on syytä varmistaa, että arviointi integroituu riittävästi suunnitteluun, ja on vaikuttavaa.

Arvioinnin suunnittelun tulokset on hyvä dokumentoida selkeästi arviointisuunnitelmana. Se voi olla tiivis muistio tai esimerkiksi osallistumis- ja arviointisuunnitelma. Arviointisuunnitelma voi olla myös osa suunnittelun työohjelmaa.

Yleisön ja viranomaisten kuuleminen kannattaa kytkeä tiiviisti arviointisuunnitelman valmisteluun siten, että kuulemisen tulosten perusteella arviointisuunnitelman luonnosta tarvittaessa muokataan.

KUVA 5 YMPÄRISTÖARVIOINNIN SUUNNITTELUN MUISTILISTA

Keskeisten ratkaisujen ja niitä koskevien vaihtoehtojen merkittävien ympäristövaikutusten arviointi

- Arvioidaanko koko suunnitelman yhteisvaikutuksia ja suunnitelman osien, erityisesti keskeisten ratkaisujen, vaikutuksia? (4.2)
- Millaisia vaihtoehtoja arvioidaan (koko suunnitelmaa ja suunnitelman osia koskevat vaihtoehdot)? Koskevatko vaihtoehdot suunnitelman keskeisiä ratkaisuja? (4.2)
- Mitkä ovat todennäköisesti tai mahdollisesti merkittäviä ympäristövaikutuksia? Kohdistetaanko arviointi niihin? Millaisten ominaisuuksien suhteen vaikutuksia arvioidaan (laajuus, kesto,...)? Miten arvioidaan vaikutusten merkittävyyttä? (4.3)
- Mitkä ovat vaikutusten arvioinnin kannalta keskeiset ympäristön tilan osatekijät? Suunnataanko tiedon hankinta niihin? (4.1)
- Miten vaihtoehtoja on tarkoitus vertailla (vertailutaulukot, sanallinen kuvaus, pisteytykset,...)? (4.4)
- Millaisia tietolähteitä ja menetelmiä aiotaan soveltaa ja missä vaiheissa? Tullaanko laatimaan esimerkiksi tiettyjä vaikutuksia koskevia erillisselvityksiä? (4.3, kuva 19)
- Minkä tyyppisiä suunnitelman ja sen vaikutusten seuranta ja suunnitelman haittojen lieventämistä koskevia ehdotuksia on tarkoitus tehdä arvioinnin tulosten pohjalta? (4.5)
- Tuleeko ympäristöselostus sisältämään tarpeellisessa määrin SOVA-asetuksen 4 §:ssä esitetyt asiat? Onko ympäristöselostus tarkoitus liittää suunnitelmaluonnokseen vai erilliseen raporttiin? (3.4)

Ympäristövaikutusten arvioinnin liittäminen suunnittelun keskeisiin vaiheisiin.

Ympäristövaikutusten arvioinnin sekä yleisön osallistumisen ja viranomaisyhteistyön huomioon ottaminen suunnitelman valmistelussa.

- Miten ympäristöarviointi organisoidaan (arvioinnin tekijät, työn koordinointi, resurssit,...)? (3.1)
- Arvioidaanko keskeisten ratkaisujen ja niitä koskevien vaihtoehtojen vaikutuksia suunnitelman työstövaiheessa: esimerkiksi alustavien suunnitelmaluonnosten tai yhteistyöryhmien toiminnan yhteydessä? (3.3)
- Järjestetäänkö työstövaiheessa yleisön osallistumista ja viranomaisyhteistyötä, ja jos, niin millaista? (3.3)
- Miten työstövaiheen vaikutusten arvioinnin sekä yleisön osallistumisen ja viranomaisyhteistyön tulokset on tarkoitus ottaa huomioon suunnitelmaa valmisteltaessa? (3.3, 3.4)
- Miten yleisöä ja viranomaisia tullaan kuulemaan suunnitelmaluonnoksesta ja ympäristöselostuksesta? Toteutetaanko kuuleminen SOVA-lainsäädännön edellyttämällä tavalla? (3.5)
- Miten ympäristöselostus sekä yleisön ja viranomaisten kuulemisen tulokset on tarkoitus ottaa huomioon suunnitelman viimeistelyssä? (3.6)
- Miten suunnitelmaa koskevasta päätöksestä on tarkoitus tiedottaa? (3.6)

3.2 Suunnitelman tai ohjelman ja ympäristöselostuksen valmistelusta tiedottaminen ja kuuleminen

SOVA-lainsäädäntö sisältää säännökset suunnitelman ja ympäristöarvioinnin valmistelusta tiedottamisesta sekä yleisön ja viranomaisten kuulemisesta (kuva 6).

Periaatteita ja käytäntöjä

Tavoitteet. Tiedottamisen ja kuulemisen avulla tarjotaan yleisölle ja viranomaisille mahdollisuus saada tietoa suunnittelusta ja ympäristöarvioinnista sekä esittää niitä koskevia näkemyksiä. Kuulemisen tuloksia voidaan hyödyntää ympäristöarviointia suunniteltaessa ja suunnittelua ohjelmoitaessa sekä myöhemmin suunnitelmaa valmisteltaessa ja ympäristöarviointia tehtäessä.

Ajoitus. Kuuleminen on hyvä ajoittaa sellaiseen vaiheeseen, jossa suunnittelun ohjelmointi ja ympäristöarvioinnin suunnittelu ovat jo varsin pitkällä, mutta niihin on mahdollista vielä vaikuttaa. Esimerkiksi olisi hyvä, että tässä vaiheessa on mietitty ympäristöarvioinnin kytkeytymistä suunnitteluun, tarkasteltavia vaihtoehtoja sekä ympäristöarvioinnin suuntaamista merkittäviin ympäristövaikutuksiin.

Yleisön kuuleminen. Valmistelun aloittamisesta tiedotetaan yleisölle ja tarjotaan mahdollisuus esittää mielipiteensä asiasta. Jos kyseessä olevan suunnitelman valmistelusta tiedottamisesta ja kuulemisesta ei ole säädetty erikseen, noudatetaan, mitä hallintolaissa säädetään (ks. kuva 7). Hallintolain mukaista ilmoittamista virallisessa lehdessä, viranomaisen ilmoitustaululla ja sanomalehdessä kannattaa yleensä täydentää muilla tiedottamis- ja osallistumismenetelmillä. Tällaisia ovat esimerkiksi keskeisille yhteisöille lähetettävät tiedotteet, viranomaisen kotisivuille liitetyt suunnitteluaineistot ja palautelomakkeet, yleisötilaisuudet ja yhteistyöryhmien palaverit.

Viranomaisten kuuleminen järjestetään lausunto- tai neuvottelumenettelyinä.

Kuuleminen kannattaa useimmiten järjestää neuvotteluna, koska se mahdollistaa lausuntomenettelyä paremmin ympäristöarviointia koskeva rakentavan keskustelun. Ympäristöarvioinnin suunnitteluvaiheessa saattaa olla mielekästä järjestää useampiakin tapaamisia.

KUVA 6. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: SUUNNITELMAN TAI OHJELMAN JA YMPÄRISTÖSELOSTUKSEN VALMISTELUSTA TIEDOTTAMINEN JA KUULEMINEN

Tiedottaminen ja yleisön kuuleminen. ”Suunnitelman tai ohjelman valmistelu tulee järjestää siten, että yleisöllä on mahdollisuus saada tietoja suunnitelman tai ohjelman ja ympäristöselostuksen lähtökohdista, tavoitteista ja valmistelusta sekä esittää asiasta mielipiteensä. Vastaava aineisto on mahdollisuuksien mukaan julkaistava myös sähköisesti. Ilmoitettaessa valmistelun aloittamisesta ja mahdollisuudesta mielipiteen esittämiseen noudatetaan muutoin, mitä kyseessä olevan suunnitelman tai ohjelman valmistelusta säädetään. Jos ilmoittamisesta ei säädetä erikseen, noudatetaan, mitä hallintolain 41, 55 ja 62 §:ssä säädetään.” (SOVAL 8 § 2 mom.)

Viranomaisten kuuleminen. ”Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on kuultava ympäristöselostuksessa annettavien tietojen laajuudesta ja yksityiskohtaisuudesta elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusta ja tarpeen mukaan kunnan terveys- ja ympäristöviranomaisia sekä muita vaikutusalueella toimivia viranomaisia. Jos kysymyksessä on alueellisesti laajakantoinen tai muuten merkittävä suunnitelma tai ohjelma, viranomaisen on kuultava myös ympäristöministeriötä sekä sosiaali- ja terveysministeriötä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu viranomaisten kuuleminen voidaan toteuttaa myös viranomaisten välisessä neuvottelussa. Neuvottelusta on laadittava muistio, josta ilmenevät keskeiset neuvottelussa esille tulleet asiat ja kannanotot.” (SOVA-asetus 5 §)

ELY-keskuksessa SOVA-lainsäädännön mukaisia lausuntotehtäviä hoitavaan kannattaa olla yhteydessä jo ennen varsinaista kuulemisvaihetta. Tällöin voidaan keskustella kuulemisen ja mahdollisen muun yhteistyön järjestämisestä sekä siitä, millaista aineistoa viranomaisille toimitetaan (esimerkiksi arviointisuunnitelma, suunnittelun työohjelma).

Aineistot ja dokumentointi. Sekä tiedottamisen että yleisön ja viranomaisten kuulemisen kannalta on tärkeää, että suunnittelua ja ympäristöarviointia koskevat aineistot ovat selkeitä ja helposti saatavilla esimerkiksi viranomaisen kotisivuilla.

Viranomaisneuvottelussa käsitellyt asiat ja sen keskeiset tulokset on kirjattava muistioon. Myös yleisön kuulemisen tulokset ja mahdollisten viranomaislausuntojen keskeinen sisältö kannattaa koota esimerkiksi muistioksi. Selkeä kuulemisen tulosten dokumentointi tukee niiden huomioon ottamista suunnitelman valmistelussa ja ympäristövaikutusten arvioinnissa.

KUVA 7. TIEDOTTAMINEN JA KUULEMINEN HALLINTOLAIN 41, 55 JA 62 PYKÄLIEN MUKAAN

Hallintolain mukainen mahdollisuuden varaaminen mielipiteiden esittämiseen tapahtuu yleistiedoksiantona. Valmisteluasiakirjat on pidettävä nähtävillä. Asiakirjojen nähtävälle asettamisesta ilmoitetaan virallisessa lehdessä ja sen lisäksi suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen ilmoitustaululla tai sellaisessa sanomalehdessä, josta vastaanottajan voidaan otaksua parhaiten saavan tiedon. Nähtävilläoloa koskevasta ilmoituksessa on käytävä ilmi, mitä asia koskee ja maininta siitä, missä ja mihin ajankohtaan saakka asiakirjat pidetään nähtävillä. Ilmoituksesta tulee käydä myös ilmi, miten ja mistä asiasta voi saada lisätietoja.

3.3 Ympäristövaikutusten arviointi suunnitelman tai ohjelman työstövaiheessa

SOVA-lainsäädäntö korostaa ympäristövaikutusten arvioinnin ja osapuolten osallistumisen huomioon ottamista suunnitelmaa tai ohjelmaa valmisteltaessa.

Periaatteita ja käytäntöjä

Arvioinnin kohteena suunnitelmaluonnokset ja suunnittelua koskevat ratkaisut. Ympäristövaikutusten arviointi on suunnitelman työstövaiheessa tärkeää, koska silloin usein tehdään monet tärkeät suunnitelmaa koskevat ratkaisut. Arvioitaessa vaikutuksia suunnitelman työstövaiheessa, on olennaista tunnistaa keskeiset ratkaisu- ja valintatilanteet ja kohdistaa vaikutusten arviointi niihin.

Mikäli työstövaiheessa laaditaan varhaisia koko suunnitelmaa tai sen osia koskevia luonnoksia, vaikutusten arviointi on luontevaa kytkeä niihin. Jos varhaisvaiheen suunnitelmaluonnoksia ei tehdä, olisi tärkeä saada arviointi kytkettyä suunnitelmaa koskevien ratkaisujen käsittelyyn esimerkiksi yhteistyö- ja asiantuntijaryhmissä. Tällöin voidaan esimerkiksi tehdä yhdessä asiantuntijoiden ja yhteistyötahojen kanssa eräänlaisia keskeisten suunnitteluratkaisujen ”kevytarviointeja” systemaattisen arviointikehikon avulla. Vaihtoehtoja on mahdollista tarkastella molemmissa edellä kuvatuissa tilanteissa.

Yhteistyö ELY-keskuksessa SOVA-lainsäädännön mukaisia lausuntotehtäviä hoitavan kanssa voi olla hyödyllistä myös tässä suunnitteluvaiheessa. Hän voi esimerkiksi kommentoida alustavan suunnitelmaluonnoksen ympäristövaikutusten arviointia.

Työstövaiheen vaikutusten arviointi on osa ympäristöarviointia, jonka tulokset raportoidaan ympäristöselostuksessa. Työstövaiheen vaikutusten arviointi luo pohjan kuultavaksi asetettavan suunnitelmaluonnoksen vaikutusten arvioinnille. Työstövaiheen vaikutusten arviointien keskeiset tulokset, ml. mahdollisten vaihtoehtotarkastelujen tulokset, on syytä dokumentoida ympäristöselostukseen. Jo työstövaiheessa on hyödyllistä alkaa dokumentoida arvioinnin kuvausta ja arvioinnin tuloksia.

Esimerkki toimenpiteiden vaikutusten arvioinnista suunnitelman työstövaiheessa on kuvassa 8.

KUVA 8. ESIMERKKI: VAIKUTUSTEN ARVIOINTI TOIMENPITEIDEN VALINNAN TUKENA TULVARISKIEN HALLINTASUUNNITELMAN TYÖSTÖVAIHEESSA

Toimenpiteiden arvioinnin eteneminen pääpiirteissään

- 1) Listattiin kaikki ajateltavissa olevat toimenpiteet.
- 2) Alustavan arvioinnin perusteella toimenpiteet ryhmiteltiin kolmeen ryhmään.
 - a) tarpeelliset ja toteuttamiskelpoiset toimenpiteet; sisällytetään suunnitelmaan
 - b) mahdollisesti tarpeelliset ja toteuttamiskelpoiset toimenpiteet; arvioidaan tarkemmin
 - c) toimenpiteet, joiden toteutettavuus ja vaikuttavuus tulviin on huono; karsitaan jatkosuunnittelusta
- 3) Arvioitiin b-ryhmän kaikkien toimenpiteiden vaikutukset toimenpiteittäin.
- 4) Muodostettiin toimenpiteistä vaihtoehtoisia toimenpideryhmiä, joiden vaikutukset arviointiin.

Arviointi toteutettiin tiiviissä vuorovaikutuksessa suunnittelun yhteistyöryhmän kanssa.

Arvioinnin tulosten pohjalta laadittiin suunnitelmaluonnos, jonka vaikutukset arviointiin. Ympäristöselostuksessa esitettiin vaikutuslottuvuussittain jäsennettynä suunnitelmaluonnokseen valittujen toimenpiteiden ja toimenpidekokonaisuuksien vaikutukset.

Arvioinnissa sovelletut arviointikriteerit

Arviointikehikko sisälsi SOVA-lain tarkoittamien ympäristövaikutusten ohella muita vaikutuksia sekä muita, esimerkiksi toteutettavuuteen liittyviä kriteereitä:

- tulvariskiä ja -haittojen väheneminen (eli vaikutus suunnitelman keskeisten tavoitteiden toteutumiseen) (x)
- luontovaikutukset
- talousvaikutukset
- kustannukset (x)
- sosiaaliset vaikutukset
- toteutettavuus (x)
- riskit / epävarmuudet.

Vaiheessa 2 toimenpiteitä arviointiin (x) -merkittyjen arviointikriteerien suhteen. Myöhemmissä vaiheissa sovellettiin koko arviointikehikkoa.

3.4 Ympäristöselostuksen laatiminen

SOVA-lainsäädäntö sisältää ympäristöselostuksen määritelmän ja sisältövaatimukset (kuva 9).

Periaatteita ja käytäntöjä

Ympäristöselostuksen tehtävänä on:

- raportoida ympäristöarvioinnin tuloksista sekä kuvata, miten arviointi on toteutettu
- tukea viranomaisia ja yleisöä niiden arvioidessa suunnitelmaluonnosta ja ympäristöarviointia
- perustella suunnitelmassa tehtyjä ratkaisuja
- tukea suunnitelmaluonnoksen muokkaamista valmiiksi suunnitelmaksi ja suunnitelman hyväksymistä
- tukea suunnitelman toteutusta, erityisesti seuranta- ja haittojen lieventämistä.

Ympäristöselostuksen laadinnan ajoitus. Selostus laaditaan yhdessä kuultavaksi asetettavan suunnitelmaluonnoksen kanssa. Suunnitelmaluonnos olisi hyvä olla varsin pitkälle työstetty, mutta kuitenkin sellainen, että sitä on tarvittaessa mahdollista muokata ympäristöselostuksen ja kuulemisen tulosten perusteella.

Kuultavaksi asetettava ympäristöselostus on oltava valmis, ei luonnos.

Ympäristöselostuksen on muodostettava oma kokonaisuus. Ympäristöselostus voi olla suunnitelman tai ohjelman selkeästi erotettavissa oleva osa, erillinen asiakirja tai osa laajempaa ympäristövaikutusten ohella muitakin vaikutuksia käsittelevää asiakirjaa.

On suositeltavaa liittää ympäristöselostus varsinaisen suunnitelman osaksi tai sen liitteeksi. Tällöin arvioinnin tulokset ovat aina mukana suunnitelmaa tarkasteltaessa. Jos selostus on osa suunnitelmaa tai sen liite, joitakin ympäristöselostuksen asioita on mahdollista käsitellä yksityiskohtaisemmin suunnitteluasiakirjassa varsinaisen ympäristöselostuskokonaisuuden ulkopuolella. Tällaisia ovat esimerkiksi ympäristön tilaa kokevat asiat.

Ympäristöselostukseen on mahdollista sisällyttää ympäristövaikutusten arvioinnin tulosten ohella muidenkin arviointien tuloksia. Tällainen tilanne saattaa syntyä esimerkiksi silloin, kun suunnitelmaa ja sitä koskevia vaihtoehtoja on arvioitu ja vertailtu myös muita kuin ympäristövaikutuksia sisältävän arviointikehikon avulla. Tällöin on tärkeää, että ympäristövaikutukset esitetään selkeästi omana kokonaisuutenaan.

Selkeä sisällysluettelo auttaa löytämään asiat. Mikäli ympäristöselostus on suunnitelma-asiakirjan luku tai liite, on hyvä, että selostuksen ainakin pääpiirteittäinen sisältö näkyy suunnitelman sisällysluettelossa.

Ympäristöselostuksen sisältö voidaan sovittaa kunkin suunnittelutilanteen erityispiirteisiin. Tällöin on kuitenkin varmistettava, että asetuksen 4 §:n sisältövaatimukset täytetään. Kuvassa 10 on ympäristöselostuksen esimerkinomainen sisällysluettelo.

KUVA 9. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: YMPÄRISTÖSELOSTUS

Määritelmä. Ympäristöselostuksella tarkoitetaan ”asiakirjaa tai sen osaa, jossa esitetään tiedot suunnitelmasta tai ohjelmasta ja tarkastelluista vaihtoehdoista sekä arvio niiden ympäristövaikutuksista;” (SOVA-laki 2 § kohta 4)

Sisältö. ”Ympäristöselostuksessa on esitettävä ne tiedot, jotka ovat tarpeen, kun otetaan huomioon suunnitelman tai ohjelman sisältö, tarkoitus ja yksityiskohtaisuus”. (SOVA-laki 8 § 3 mom.)

”...ympäristöselostuksessa on tarpeellisessa määrin esitettävä:

- 1) suunnitelman tai ohjelman pääasiallinen sisältö, päätavoitteet sekä suhde muihin asiaan liittyviin suunnitelmiin ja ohjelmiin;
- 2) ympäristön nykytila ja sen todennäköinen kehitys, jos suunnitelmaa tai ohjelmaa ei toteuteta;
- 3) ympäristön ominaispiirteet sellaisilla alueilla, joihin todennäköisesti kohdistuu merkittäviä vaikutuksia;
- 4) suunnitelman tai ohjelman kannalta merkitykselliset ympäristöongelmat, mukaan lukien varsinkin ongelmat, jotka koskevat alueita, joilla on erityistä merkitystä ympäristön- tai luonnonsuojelun kannalta, kuten Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet;

(jatkuu seuraavalla sivulla)

- 5) kansainvälisesti, Euroopan unionissa tai kansallisesti vahvistetun suunnitelman tai ohjelman kannalta merkitykselliset ympäristönsuojelutavoitteet ja tapa, jolla mainitut tavoitteet ja ympäristönäkökohdat on otettu valmistelussa huomioon;
- 6) todennäköisesti merkittävät toissijaiset ja kertyvät vaikutukset, yhteisvaikutukset sekä lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin pysyvät tai tilapäiset sekä myönteiset että kielteiset vaikutukset muun muassa väestöön, ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen, luonnon monimuotoisuuteen, eliöstöön, kasvillisuuteen, maaperään, veteen, ilmaan, ilmastotekijöihin, yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan, aineelliseen omaisuuteen, kulttuuriperintöön mukaan lukien rakennusperintö ja muinaisjäännökset, luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä edellä mainittujen tekijöiden välisiin suhteisiin;
- 7) suunnitellut toimenpiteet, joilla aiotaan ehkäistä, vähentää tai poistaa mahdollisimman kattavasti suunnitelman tai ohjelman toteuttamisesta ympäristölle aiheutuvat merkittävät haitalliset vaikutukset;
- 8) selvitys siitä, miksi käsitellyt vaihtoehdot on valittu ja miten arviointi on suoritettu, mukaan lukien esimerkiksi teknisistä puutteista tai osaamisen puutteesta johtuvat vaikeudet;
- 9) kuvaus suunnitelluista toimenpiteistä, jotka koskevat viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain 12 §:n mukaista seurantaa; sekä
- 10) yleistajuinen yhteenveto edellä mainituista tiedoista.” (SOVA-asetus 4 §)

Keskeiset tulokset ja niiden huomioon ottaminen. Ympäristöselostuksessa on tärkeä nostaa esiin keskeiset tulokset: suunnitelman ja sitä koskevien keskeisten ratkaisujen ja niitä koskevien vaihtoehtojen merkittävät vaikutukset, seurantaa ja haittojen lieventämistä koskevat keskeiset toimenpiteet sekä mahdolliset suunnitelman sisältöä koskevat ehdotukset.

Ympäristöselostuksessa on tärkeä nostaa esiin myös merkittävät epävarmuustekijät. Myös ne ovat ympäristöarvioinnin keskeisiä tuloksia. Ne voivat koskea esimerkiksi suunnitelman vaikutuksia ja toteutumista.

On myös tärkeä kuvata, miten vaikutusten arvioinnin ja yleisön osallistumisen ja viranomaisyhteistyön tulokset sekä ympäristönäkökohdat ja suunnitelmien ympäristötavoitteet on otettu huomioon suunnitelman valmistelussa.

KUVA 10. YMPÄRISTÖSELOSTUKSEN ESIMERKINOMAINEN SISÄLLYSLUETTELO

(Suluissa numeroviittaukset kuvassa 9 esitettyihin sisältövaatimuksiin)

Yleistajuinen yhteenveto (10)

- tiivistelmä keskeisistä tuloksista, erityisesti suunnitelmaluonnoksen todennäköisesti merkittävistä yhteisvaikutuksista ja tarvittaessa myös suunnitelman osien vaikutuksista
- arvioinnin kuvaus pääpiirteissään

Suunnitelman sisältö ja suhde muihin suunnitelmiin (1)

- pääasiallinen sisältö (tavoitteet, toimintalinjat)
- suhde muihin asiaan liittyviin suunnitelmiin

Suunnitelman laadinta ja ympäristöarvioinnin toteutus (8)

- suunnittelu- ja arviointiprosessi
- yleisön osallistuminen ja viranomaisyhteistyö
- arvioinnin periaatteet, työtavat ja menetelmät
- ympäristöarvioinnin toteutuksen arviointi (ml. epävarmuustekijät ja puutteet)

Ympäristön tila ja ympäristötavoitteet (2-5)

- ympäristön ominaispiirteet, merkittävät ympäristöongelmat
- suunnitelman kannalta merkittävät ympäristötavoitteet
- ympäristön nykytila ja tuleva kehitys ilman uutta suunnitelmaa (voidaan tarvittaessa kuvata suunnitelman vaikutusten kuvauksen yhteydessä)

Suunnitelman ympäristövaikutukset (6, 8)

- suunnitelmaluonnoksen työstön yhteydessä tehdyn vaikutusten arvioinnin keskeiset tulokset, erityisesti vaihtoehtojen arviointien tulokset (vaihtoehtojen vertailut), tehtyjen ratkaisujen perustelut
- suunnitelmaluonnoksen toimintalinjakohtaiset todennäköisesti merkittävät vaikutukset (ja tarvittaessa niiden yhteydessä toimenpiteiden vaikutukset)
- suunnitelmaluonnoksen todennäköisesti merkittävät yhteisvaikutukset
- (tarvittaessa suunnitelmassa ja muissa yhteyksissä asetettujen ympäristö- ja muiden tavoitteiden saavuttaminen)

Suunnitelman sisältöä sekä toimeenpanoa ja seuranta koskevat ehdotukset (7, 9)

- suunnitelman sisältöä koskevat ehdotukset
- haitallisten vaikutusten lieventämistä koskevat ehdotukset (voidaan myös sisällyttää vaikutusten tarkastelun yhteyteen)
- suunnitelman toteutuksen ja vaikutusten seuranta koskevat ehdotukset

Liite: Ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottaminen suunnittelussa

- yhteenveto yleisön osallistumisen ja viranomaisyhteistyön yhteydessä esitetystä näkemyksistä
- ympäristövaikutusten arvioinnin sekä osallistumisen ja yhteistyön tulosten huomioon ottaminen suunnittelussa

3.5 Suunnitelma- tai ohjelmaluonnoksesta ja ympäristöselostuksesta kuuleminen

SOVA-lainsäädäntö sisältää säännökset yleisön ja viranomaisten kuulemisesta suunnitelma- tai ohjelmaluonnoksesta ja ympäristöselostuksesta sekä ympäristöarviointiin mahdollisesti liittyvästä kansainvälisestä tiedottamisesta ja neuvotteluista (kuva 11).

KUVA 11. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: SUUNNITELMASTA TAI OHJELMASTA JA YMPÄRISTÖSELOSTUKSESTA KUULEMINEN

Yleisön kuuleminen. ”Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on varattava yleisölle mahdollisuus tutustua suunnitelma- tai ohjelmaluonnokseen ja ympäristöselostukseen sekä esittää niistä mielipiteensä. Mahdollisuus varataan pitämällä suunnitelma- tai ohjelmaluonnos ja ympäristöselostus nähtävillä. Suunnitelma- tai ohjelmaluonnos ja ympäristöselostus on mahdollisuuksien mukaan julkaistava myös sähköisesti.

Ilmoitettaessa nähtäville asettamisesta ja mahdollisuudesta mielipiteen esittämiseen noudatetaan, mitä kyseessä olevan suunnitelman tai ohjelman valmistelusta säädetään. Jos ilmoittamisesta ei säädetä erikseen, noudatetaan, mitä hallintolain 55 ja 62 §:ssä säädetään. Suunnitelma- tai ohjelmaluonnos ja ympäristöselostus pidetään tällöin nähtävillä vähintään 30 päivän ajan. Mielipide on esitettävä suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavalle viranomaiselle nähtävilläoloajan kuluessa.” (SOVA-laki 9 § 1 ja 2 mom.)

Viranomaisten kuuleminen. ”Suunnitelma- tai ohjelmaluonnoksesta ja ympäristöselostuksesta on sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, pyydettyä lausunnot elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta ja tarpeen mukaan kunnan terveys- ja ympäristöviranomaisilta sekä muilta vaikutusalueella toimivilta viranomaisilta. Jos kysymyksessä on alueellisesti laajakantoinen tai muuten merkittävä suunnitelma tai ohjelma, lausunto on pyydettyä myös ympäristöministeriöltä sekä sosiaali- ja terveysministeriöltä. Lausuntojen toimittamiselle varatun määräajan on oltava vähintään 30 päivää.” (SOVA-asetus 6 §)

Valtioiden rajat ylittävät ympäristövaikutukset. ”Jos suunnitelman tai ohjelman toteuttamisella on todennäköisesti merkittäviä ympäristövaikutuksia toisen valtion alueelle, ympäristöministeriön on huolehdittava suunnitelman tai ohjelman ympäristöarviointiin liittyvistä tiedottamis- ja neuvottelutehtävistä kyseisen valtion kanssa.

Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on toimitettava viipymättä ympäristöministeriölle suunnitelma- tai ohjelmaluonnos ja ympäristöselostus toiselle valtiolle toimittamista varten. Luonnos ja selostus tai niiden osia on tarvittaessa käännettävä asianomaisille kielille. Käännösten kustannuksista vastaa suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaava viranomainen.” (SOVAL 10 § 1 ja 2 mom.)

Periaatteita ja käytäntöjä

Tavoitteet. Kuulemisen avulla tarjotaan yleisölle ja viranomaisille mahdollisuus esittää näkemyksensä suunnitelmaluonnoksesta sekä ympäristöselostuksesta. Kuulemisen tuloksia hyödynnetään muokattaessa suunnitelmaluonnos lopulliseksi suunnitelmaksi.

Kuulemisen tulosten kokoaminen yhteen tukee niiden huomioon ottamista. On huomattava, että suunnitelmasta tai sitä koskevasta päätöksestä on käytävä ilmi, miten kuulemisen tulokset on otettu huomioon.

Kuultavaksi asetettava suunnitelmaluonnos on oltava sama, jonka vaikutuksia ympäristöselostuksessa arvioidaan.

Yleisön kuuleminen toteutetaan asettamalla suunnitelmaluonnos ja ympäristöselostus nähtäville ja tarjoamalla mahdollisuus mielipiteiden esittämiseen. Tarvittaessa voidaan järjestää täydentävää tiedottamista ja osallistumista, esimerkiksi yleisötilaisuuksia. Jos tiedottamisesta ja kuulemisesta ei ole säädetty erikseen, noudatetaan, mitä hallintolaissa säädetään (kuva 7).

Viranomaisten kuuleminen toteutetaan lausuntomenettelyinä. Lausunto pyydetään aina ELY-keskukselta ja tarvittaessa muilta viranomaisilta. Lausunto on syytä pyytää ainakin niiltä viranomaisilta, joilta on pyydetty lausuntoa tai jotka on kutsuttu osallistumaan viranomaisneuvotteluun suunnitelman ja ympäristöselostuksen valmistelusta kuultaessa.

Valtioiden rajat ylittävät ympäristövaikutukset. Jos suunnitelmalla on todennäköisesti merkittäviä vaikutuksia toisen valtion alueelle, suunnitelmasta vastaavan viranomaisen on toimitettava suunnitelmaluonnos ja ympäristöselostus niiden valmistumisen jälkeen ympäristöministeriölle toiselle valtiolle ilmoittamista varten. Suunnitelmaluonnos ja ympäristöselostus tai niiden osia on tarvittaessa käännettävä asianomaisille kielille. Ympäristöministeriöön kannattaa ottaa yhteys jo aikaisemmin, jos alkaa vaikuttaa siltä, että suunnitelmasta saattaa aiheutua merkittäviä rajat ylittäviä vaikutuksia.

3.6 Ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottaminen sekä suunnitelman tai ohjelman hyväksyminen

SOVA-lainsäädäntö sisältää säännöksiä koskien suunnitelma- tai ohjelmaluonnosta ja ympäristöselostusta koskevan kuulemisen jälkeisiä vaiheita (kuva 12).

Periaatteita ja käytäntöjä

Ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottaminen. Ympäristöselostuksen, kuulemisen sekä mahdollisten kanainvälisten neuvottelujen tulokset on otettava huomioon viimeisteltäessä luonnos valmiiksi suunnitelmaksi ja tehtäessä suunnitelmaa koskeva päätös.

Ympäristöselostus saattaa olla aiheellista päivittää, jos lopullinen suunnitelma poikkeaa olennaisesti suunnitelmaluonnoksesta. Ympäristöselostusta saattaa olla tarpeen muokata myös selostusta koskevan kuulemisen perusteella. Ympäristöselostuksen täydentäminen on tarpeen, jos selostus on olennaisilta osiltaan puutteellinen. Selostuksen voidaan katsoa olevan olennaisella tavalla puutteellinen esimerkiksi silloin, kun

- ympäristöselostus on vain suunnitelmaluonnoksen mahdollisten vaikutusten luettelo
- useita merkittäviä vaikutuksia ei ole arvioitu lainkaan, tai arviointi on perusteettomasti rajattu vain tiettyihin vaikutustyyppisiin.

Suunnitelmasta tai sitä koskevasta päätöksestä on käytävä ilmi, miten ympäristöarvioinnin tulokset on otettu huomioon: erityisesti miten ne ovat vaikuttaneet suunnitelman sisältöön ja vaihtoehtojen valintaan.

Suunnitelman hyväksyminen. Suunnitelmaa koskevasta päätöksestä on tiedotettava ja suunnitelma ja päätös on asetettava nähtäville. Päätös ja suunnitelma on mahdollisuuksien mukaan julkaistava myös sähköisesti.

Tieto suunnitelman hyväksymistä koskevasta päätöksestä on toimitettava ELY-keskukselle sekä niille viranomaisille, joita ympäristöarvioinnissa on kuultu. Jos muiden valtioiden kanssa on käyty SOVA-lain 10 §:n tarkoittamia neuvotteluja, myös ympäristöministeriölle on toimitettava tieto suunnitelman hyväksymisestä ja siitä, missä

suunnitelma ja sen hyväksymistä koskeva päätös ovat saatavilla – toimitettavaksi edelleen muille valtioille.

Suunnitelmaa koskevassa muutoksenhaussa voidaan vedota ympäristöarvioinnin puuttumiseen.

Seuranta. Suunnitelmasta vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että suunnitelman tai ohjelman toteuttamista ja siitä aiheutuvia ympäristövaikutuksia seurataan.

KUVA 12. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: YMPÄRISTÖARVIOINNIN TULOSTEN HUOMIOON OTTAMINEN, SUUNNITELMAN TAI OHJELMAN HYVÄKSYMINEN JA SEURANTA

Ympäristöarvioinnin tulosten huomioon ottaminen

”Valmisteltaessa suunnitelmaa tai ohjelmaa otetaan huomioon ympäristöselostus sekä mahdollisuuksien mukaan 8 ja 9 §:ssä tarkoitetut mielipiteet ja lausunnot sekä 10 §:n mukaisesti käytyjen valtioiden välisten neuvottelujen tulokset.” (SOVA-laki 11 § 1 mom.)

Suunnitelman tai ohjelman hyväksyminen

”Suunnitelman tai ohjelman hyväksymistä koskevasta päätöksestä taikka suunnitelmasta tai ohjelmasta on käytävä ilmi:

- 1) perusteltu kannanotto siitä, miten ympäristöselostus, 8 ja 9 §:ssä tarkoitetut mielipiteet ja lausunnot sekä valtioiden välisten 10 §:ssä tarkoitettujen neuvottelujen tulokset on otettu huomioon, sekä selvitys siitä, millä tavoin nämä sekä ympäristönäkökohdat ovat vaikuttaneet suunnitelman tai ohjelman sisältöön ja vaihtoehtojen valintaan; sekä
- 2) selvitys 12 §:ssä tarkoitetusta seurannasta.” (SOVA-laki 11 § 2 mom.)

Tiedottaminen ja nähtävillä olo

”Kun suunnitelma tai ohjelma hyväksytään, päätöksestä on sen lisäksi, mitä muualla säädetään, tiedotettava sekä asetettava päätös sekä suunnitelma tai ohjelma nähtäville. Nähtäville asettamisessa ja tiedottamisessa noudatetaan, mitä hallintolain 62 §:ssä säädetään. Päätös sekä suunnitelma tai ohjelma ja ympäristöselostus on toimitettava tiedoksi Suomen ympäristökeskukselle, ja ne on mahdollisuuksien mukaan julkaistava myös sähköisesti. (jatkuu seuraavalla sivulla)

Tämän lain mukaisen ympäristöarvioinnin puuttumiseen voidaan vedota suunnitelmaa tai ohjelmaa koskevassa muutoksenhaussa siten kuin muutoksenhausta erikseen säädetään.” (SOVA-laki 11 § 3 ja 5 mom.)

”Suunnitelman tai ohjelman hyväksymisestä on toimitettava viipymättä tieto elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle. Lisäksi tieto päätöksestä on toimitettava niille kunnan viranomaisille ja muille viranomaisille, joita asiaa käsiteltäessä on kuultu.

Suunnitelman tai ohjelman hyväksymistä koskevasta päätöksestä on viipymättä ilmoitettava valtiolle, jonka kanssa on käyty viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain 10 §:n mukaiset neuvottelut. Valtion saataville on toimitettava suunnitelma tai ohjelma ja sen hyväksymistä koskeva päätös.” (SOVA-asetus 8 §)

Seuranta

”Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että ympäristöarvioinnin piiriin kuuluvien suunnitelmien ja ohjelmien toteuttamista ja siitä aiheutuvia merkittäviä ympäristövaikutuksia seurataan siten, että voidaan ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.” (SOVA-laki 12 §)

4 Ympäristöarvioinnin tehtävät

4.1 Ympäristön tilan kuvaus

SOVA-asetuksen 4 §:n ympäristöselostuksen sisältövaatimuksissa edellytetään ympäristön tilan erilaisten osatekijöiden kuvausta (kuva 13).

Ympäristön tilaa koskevaa tietoa tarvitaan vaikutusten tunnistamisen ja rajauksen, vaikutusten selvittämisen sekä vaikutusten merkittävyyden arvioinnin tueksi. Tietoa ympäristön nykytilasta ja tulevasta kehityksestä tarvitaan myös vertailupohjaksi, johon suunnitteluratkaisujen ja niitä koskevien vaihtoehtojen vaikutuksia verrataan.

Ympäristön tilaa koskeva tieto voi koskea esimerkiksi ympäristön ominaispiirteitä, esimerkiksi erityisen arvokkaita tai herkkiä ympäristön osatekijöitä sekä ympäristöongelmia.

Ympäristön tilaa koskeva tieto voi koskea sekä ympäristön nykytilaa että tulevaa kehitystä ilman uutta suunnitelmaa. Nykytilan ja tulevan kehityksen tarkastelut täydentävät toisiaan. Tulevan kehityksen tarkastelu mahdollistaa nykytilaa dynaamisemmän näkökulman suunnitteluun ja vaikutusten arviointiin. Tällöin voidaan esimerkiksi arvioida ympäristöön liittyviä uhkia ja mahdollisuuksia sekä peilata suunnitelman vaikutuksia erilaisiin kehitystrendeihin.

Varsinaisen ympäristön tilaa koskevan tiedon lisäksi suunnittelussa ja ympäristöarvioinnissa tarvitaan tietoa ympäristöä koskevista tavoitteista. Esimerkiksi vaikutusten merkittävyyttä arvioidaan osaltaan suhteuttamalla vaikutuksia ympäristöä koskeviin tavoitteisiin.

KUVA 13. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: YMPÄRISTÖN TILAN KUVAUSTA KOSKEVAT SÄÄNNÖKSET

Ympäristöselostuksessa on tarpeellisessa määrin esitettävä seuraavat ympäristön tilaan ja ympäristötavoitteisiin liittyvät asiat:

- ”2) ympäristön nykytila ja sen todennäköinen kehitys, jos suunnitelmaa tai ohjelmaa ei toteuteta;
- 3) ympäristön ominaispiirteet sellaisilla alueilla, joihin todennäköisesti kohdistuu merkittäviä vaikutuksia;
- 4) suunnitelman tai ohjelman kannalta merkitykselliset ympäristöongelmat, mukaan lukien varsinkin ongelmat, jotka koskevat alueita, joilla on erityistä merkitystä ympäristön- tai luonnonsuojelun kannalta, kuten Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet
- 5) kansainvälisesti, Euroopan unionissa tai kansallisesti vahvistetut suunnitelman tai ohjelman kannalta merkitykselliset ympäristönsuojelutavoitteet ja tapa, jolla mainitut tavoitteet ja ympäristönäkökohdat on otettu valmistelussa huomioon;” (SOVA-asetus 4 § kohdat 2–5)

Tietoa olennaisista asioista. Ympäristön tilaa koskevan tiedon hankinta on tärkeä suunnata asioihin, jotka ovat keskeisiä ympäristövaikutusten arvioinnin ja myös muun suunnittelun kannalta. Tietoa ympäristön tilasta tarvitaan erityisesti merkittävien ja mahdollisesti merkittävien vaikutusten osalta. Kun tiedon hankinta suunnataan olennaisiin asioihin, tehostetaan resurssien käyttöä ja vältetään tuottamasta epäolennaista tietoa raskauttamaan arviointityötä ja arvioinnin raportointia.

Ympäristön tilaan saattaa liittyviä epävarmuustekijöitä ja tiedon puutteita, jotka heijastuvat vaikutusten arviointiin. Ne on tärkeä tuoda esiin ympäristöselostuksessa.

Ympäristön tilaa koskevan tiedon hankkiminen. Tietoa hankitaan ja täydennetään usein läpi koko ympäristöarvioinnin. Useimmiten pääosa tiedosta kuitenkin kootaan arvioinnin alkuvaiheissa.

Ympäristöarvioinnin ja suunnittelun yhteydessä tehtävä ympäristön tilaa koskevan tiedon kokoaminen kannattaa koordinoita toisaalta resurssien käytön tehostamiseksi ja toisaalta hankittavan tiedon kattavuuden lisäämiseksi.

Useimmiten tiedon hankinta on olemassa olevan tiedon kokoamista ja syntetisoimista suunnittelun ja ympäristövaikutusten arvioinnin kannalta käyttökelpoiseen muotoon. Joissakin tapauksissa saattaa olla tarpeen myös tuottaa täysin uutta tietoa.

Ympäristön tilaa koskevan tiedon hankinnan menetelmiä ja tietolähteitä on esitelty kuvassa 19.

4.2 Vaikutusten arvioinnin kohteen ja vaihtoehtojen määrittäminen

Ympäristöarvioinnissa arvioidaan suunnitelman ja sitä koskevien ratkaisujen vaikutuksia ja verrataan niitä nykytilaan ja tulevaan kehitykseen ilman uutta suunnitelmaa. Lisäksi arvioidaan suunnitelman ja sen ratkaisuja koskevien vaihtoehtojen vaikutuksia. Vaihtoehtojen vaikutuksia verrataan toisiinsa ja nykytilaan ja tulevaan kehitykseen ilman suunnitelmaa.

SOVA-lainsäädäntö sisältää useita säännöksiä, joissa korostetaan vaihtoehtojen arviointia ja sen huomioon ottamista suunnittelussa ja päätöksenteossa (kuva 14).

Suunnitelma ja sitä koskevat ratkaisut arvioinnin kohteena

Koko suunnitelman arviointi. SOVA-lainsäädäntö edellyttää koko suunnitelman yhteisvaikutusten arviointia. Sen avulla saadaan kokonaiskuva suunnitelman erilaisista vaikutuksista ja niiden merkittävydestä.

Suunnittelun alkuvaiheessa saattaa olla hyödyllistä arvioida suunnitelman tavoitteiden/strategisten linjausten muodostaman kokonaisuuden vaikutuksia yleispiirteisesti jo ennen, kuin varsinaisia toimenpiteitä aletaan muokata ja valita.

Suunnitelman osien arviointi. Suunnitelman osien arviointia voidaan hyödyntää sekä suunnitteluratkaisuja tehtäessä suunnitelman työstövaiheessa että arvioitaessa suunnitelmaluonnoksen tai valmiin suunnitelman vaikutuksia. Käytännössä suunnitelman yhteisvaikutusten arviointi edellyttää aina ainakin jonkinlaista suunnitelman osaratkaisujen arviointia.

Arvioitavat suunnitelman osat voivat olla esimerkiksi:

- yksittäisiä toimenpiteitä, tavoitteita ja strategisia linjauksia
- suunnitelman osakokonaisuuksia, esimerkiksi painopistealueita, osastrategioita, toimenpidekokonaisuuksia sekä tavoitteiden ja strategisten linjausten muodostamia kokonaisuuksia.

Se, millaisia suunnitelman osia kulloinkin arvioidaan, on ratkaistava tilannekohtaisesti. Tilanteesta riippumatta arviointi kannattaa kuitenkin suunnata erityisesti niihin suunnitelman osiin, joilla on tai saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia. Sellaisissa suunnitelmissa, joissa on hyvin paljon toimenpiteitä, arvioinnin kohdentaminen on erityisen tärkeää.

Esimerkki suunnitelman ja sen osien vaikutusten arvioinnista on kuvassa 15.

KUVA 14. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: ARVIOINNIN KOHTEEN JA VAIHTOEHTOJEN MÄÄRITTÄMISTÄ KOSKEVAT SÄÄNNÖKSET

”Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaava viranomainen selvittää ja arvioi suunnitelman tai ohjelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen todennäköisesti merkittävät ympäristövaikutukset ja laatii ympäristöselostuksen...” (SOVA-laki 8 §, 1 mom.)

Ympäristöselostuksella tarkoitetaan ”asiakirjaa tai sen osaa, jossa esitetään tiedot suunnitelmasta tai ohjelmasta ja tarkastelluista vaihtoehdoista sekä arvio niiden ympäristövaikutuksista;” (SOVA-laki 2 § kohta 4)

Ympäristöselostuksessa on tarpeellisessa määrin esitettävä ”selvitys siitä, miksi käsitellyt vaihtoehdot on valittu ja miten arviointi on suoritettu, mukaan lukien esimerkiksi teknisistä puutteista tai osaamisen puutteesta johtuvat vaikeudet;” (SOVA-asetus 4 §, kohta 8)

”Suunnitelman tai ohjelman hyväksymistä koskevasta päätöksestä taikka suunnitelmasta tai ohjelmasta on käytävä ilmi:

- 1) perusteltu kannanotto siitä, miten ympäristöselostus, 8 ja 9 §:ssä tarkoitetut mielipiteet ja lausunnot sekä valtioiden välisten 10 §:ssä tarkoitettujen neuvottelujen tulokset on otettu huomioon, sekä selvitys siitä, millä tavoin nämä sekä ympäristönäkökohdat ovat vaikuttaneet suunnitelman tai ohjelman sisältöön ja vaihtoehtojen valintaan;” (SOVA-laki 11 § 2 mom. ja sen kohta 1)

KUVA 15. ESIMERKKI SUUNNITELMAN JA SEN OSIEN ARVIOINNIN DOKUMENTOINNISTA YMPÄRISTÖSELOSTUKSESSA

Seuraavassa on kuvattu esimerkinomaisesti vaikutusten arvioinnin dokumentointi sellaisen suunnitelman osalta, joka sisältää osastrategioita ja niihin sisältyviä lukuisia toimenpiteitä.

- Arvioidaan koko suunnitelman yhteisvaikutukset vaikutusulottuvuuksittain jäsennettynä.
- Arvioidaan suunnitelman kaikkien osastrategioiden vaikutukset; erityisesti merkittäviä ympäristövaikutuksia aiheuttavat tai mahdollisesti aiheuttavat osastrategiat.
- Kunkin osastrategian käsittelyn yhteydessä nostetaan esiin sellaisia yksittäisiä toimenpiteitä tai toimenpidejoukkoja, joista erityisesti aiheutuu merkittäviä vaikutuksia.
- Tarvittaessa voidaan esittää liitteenä taulukkomuodossa tiivistetysti kaikkien yksittäisten toimenpiteiden ja/tai toimenpideryhmien vaikutukset (jos ne on arvioitu).

Vaihtoehdot arvioinnin kohteena

Vaihtoehtojen vaikutusten arvioinnin hyödyntäminen. Vaihtoehtojen vaikutusten arviointia hyödynnetään suunnitelmaa valmisteltaessa lähinnä kahdella tavalla: joko tukemaan valintaa suunnitteluratkaisuja koskevien vaihtoehtojen välillä tai tuottamaan tietoa suunnitteluratkaisun jatkotyöstämisen pohjaksi. Jälkimmäisessä tilanteessa ei siis valita yhtä arvioiduista vaihtoehdoista, vaan arvioinnin tuottaman tiedon pohjalta työstetään uusi vaihtoehto.

Hyödyllisimmillään vaihtoehtojen arviointi on suunnitelman työstövaiheessa tehtävässä suunnitelmaa koskevia keskeisiä ratkaisuja. Tällöin vaihtoehtoja voidaan arvioida sekä mahdollisten varhaisten suunnitelmaluonnosten yhteydessä että esimerkiksi suunnittelu- tai arviointitiimin tai yhteistyöryhmien työn yhteydessä.

Suunnitelmaa koskevia vaihtoehtoja voidaan muodostaa ja arvioida myös kuul-tavaksi asetettavan suunnitelmaluonnoksen valmistuttua. Tällainen ympäristöse-lostukseen liitetty vaihtoehtotarkastelu hyödyttää suunnitelman valmistelua vain, jos vaihtoehtojen arviointia hyödynnetään muokattaessa suunnitelmaluonnoksen pohjalta lopullinen suunnitelma. Näin ei yleensä tapahdu. Siksi parhaimmillaankin

tällainen vaihtoehtotarkastelu yleensä vain perustelee jo tehtyjä valintoja, ja huonoimmillaan pelkistyy yritykseksi täyttää muodollisesti SOVA-lainsäädännön vaatimus vaihtoehtojen arvioinnista.

Kuvaan 16 on koottu esimerkinomaisesti erilaisia vaihtoehtotarkasteluja.

Kokonaisvaihtoehdot. Vaihtoehdot voivat koskea koko suunnitelmaa (kokonaisvaihtoehdot) tai sen erilaisia osia (osavaihtoehdot). Kokonaisvaihtoehdot voivat koskea esimerkiksi suunnitelman peruslinjauksia tai suunnitelmaa laajemmin toimenpiteineen ja toimenpidekokonaisuuksineen.

Peruslinjauksia koskevat vaihtoehdot ovat erityisen hyödyllisiä silloin, kun halutaan punnita kootusti suunnitelman keskeisiä linjauksia ennen toimenpiteiden valintaa ja muokkausta. Laajojen, toimenpiteet sisältävien ja suunnittelun kannalta mielekkäiden, kokonaisvaihtoehtojen muodostaminen on usein vaikeaa, ja niiden perusteellinen arviointi työlästä.

Osavaihtoehdot. Osavaihtoehtojen avulla arviointia voidaan kohdentaa olennaisiin valintatilanteisiin, yleensä resurssitehokkaammin, kuin laajoja kokonaisvaihtoehtoja arvioimalla. Osavaihtoehdot voivat koskea esimerkiksi yksittäisiä toimenpiteitä ja toimenpideryhmiä tai suunnitelman laajempia osakokonaisuuksia.

Kuvassa 17 on esimerkki suunnitelman osakokonaisuuksien ja niitä koskevien vaihtoehtojen arvioinnista ja sen dokumentoinnista ympäristöselostuksessa.

Vaihtoehdot voidaan muodostaa tilannekohtaisesti. Kaikki edellä kuvatut vaihtoehdot ovat SOVA-lainsäädännön tarkoittamia vaihtoehtoja. Jos mielekkäitä kokonaisuuksia suunnitelmavaihtoehtoja ei ole mielekästä muodostaa, kannattaa pyrkiä muodostamaan keskeisiä linjavalintoja ja/tai suunnitelman osia koskevia vaihtoehtoja. Olennaista on se, että vaihtoehtojen avulla päästään tarkastelemaan keskeisiä suunnittelua koskevia ratkaisuja silloin kun niitä tehdään.

KUVA 16. ESIMERKKEJÄ ERILAISISTA VAIHTOEHTOTARKASTELUISTA

Suunnitelman keskeisiä linjauksia koskevat vaihtoehdot

- Suunnittelun alkuvaiheessa arvioidaan suunnittelun keskeisiä linjausvaihtoehtoja
- Arvioinnin tulosten pohjalta tehdään suunnitelman linjaukset.
- Arviointi ja sen tulokset kuvataan ympäristöselostuksessa.
- Arvioinnin tuloksia hyödynnetään soveltuvin osin suunnitelmaluonnoksen vaikutusten arvioinnissa. Arvioinnin tuloksilla perustellaan tehtyjä linjauksia.

Yksittäisiä toimenpiteitä koskevat vaihtoehdot

- Suunnitelman työstövaiheessa vaikutusten arvioinnista vastaavat ”kevytarvioivat” yhteistyössä suunnittelijoiden kanssa keskeisiä toimenpiteitä koskevien vaihtoehtojen vaikutuksia. Arviointia täydennetään yhteistyöryhmässä.
- Arvioinnin pohjalta valitaan toimenpidevaihtoehdot jatkosuunnitteluun.
- Arviointi ja sen tulokset kuvataan ympäristöselostuksessa.
- Valittujen toimenpidevaihtoehtojen vaikutusten arviointia hyödynnetään suoraan arvioitaessa suunnitelmaluonnoksen vaikutuksia. Arvioinnin tuloksilla perustellaan toimenpiteitä koskevia valintoja.

Suunnitelman osakokonaisuutta koskevat vaihtoehdot

- Työstövaiheessa ympäristövaikutusten kannalta keskeisen suunnitelman osakokonaisuutta koskevia vaihtoehtoja arvioidaan osana varhaisen suunnitelmaluonnoksen vaikutusten arviointia.
- Arvioinnin tulosten pohjalta työstetään uusi suunnitelman osakokonaisuutta koskeva vaihtoehto jatkosuunnittelun pohjaksi.
- Arviointi ja sen tulokset kuvataan ympäristöselostuksessa.
- Arvioinnin tuloksia hyödynnetään soveltuvin osin arvioitaessa suunnitelmaluonnoksen vaikutuksia. Arvioinnin tuloksilla perustellaan suunnitelman osakokonaisuutta koskevia valintoja.

Toimenpiteiden valinta jatkosuunnitteluun laajemmasta toimenpiteiden joukosta

- Toimenpiteiden vaikutuksia arvioidaan työstövaiheessa.
- Arvioinnin pohjalta valitaan toimenpiteet jatkosuunnitteluun.
- Arviointi ja sen tulokset kuvataan ympäristöselostuksessa.
- Arvioinnin tuloksia hyödynnetään valittujen toimenpiteiden osalta suoraan suunnitelmaluonnoksen vaikutuksia arvioitaessa. Arvioinnin tuloksilla perustellaan toimenpiteitä koskevia valintoja.

Nykytila ja tuleva kehitys ilman uutta suunnitelmaa vertailupohjana

Suunnitelman ja sitä koskevien vaihtoehtojen vertaaminen nykytilaan ja tulevaan kehitykseen ilman uutta suunnitelmaa on arvioinnin perusvertailutilanne. Tuleva kehitys ilman uutta suunnitelmaa on hyödyllinen vertailutilanne erityisesti silloin, kun odotettavissa olevat muutokset ovat nopeita ja/tai voimakkaita tai suunnitelman aikajänne on pitkä.

Vertailu nykytilaan ja tulevaan kehitykseen ilman uutta suunnitelmaa tehdään usein suunnitelman tai sitä koskevan vaihtoehdon vaikutusten kuvauksen yhteydessä. Nykytila ja tuleva kehitys ilman uutta suunnitelmaa voidaan kuvata myös kootusti eräänlaisena "0-vaihtoehtona". Tällainen 0-vaihtoehto voidaan käsitellä omana kohtanaan, esimerkiksi vertailutaulukon sarakkeena, varsinaisten suunnitteluvaihtoehtojen rinnalla. Mikäli varsinaisia suunnitelmaa koskevia vaihtoehtoja ei arvioida, on

KUVA 17. ESIMERKKI: ALUEELLISEN JÄTESUUNNITELMAN SEKÄ SEN PAINOPISTEALUEIDEN JA NIITÄ KOSKEVIEN VAIHTOEHTOJEN ARVIOINTI

Vaikutusten arviointi suoritettiin kahdessa vaiheessa, jotka dokumentoitiin ympäristöselostuksessa.

A) Painopistealueiden ympäristövaikutusten arviointi

Arviointi palveli suunnitelman laadintaa. Kunkin painopistealueen osalta ympäristöselostuksessa:

- kuvattiin arvioitavat toimenpiteet ja toimenpiteistä muodostetut vaihtoehdot ja arvioinnin toteutus
- esitettiin toimenpiteiden sekä toimenpidekokonaisuuksien ja niitä koskevien vaihtoehtojen vaikutusten arvioinnin tulokset
- esitettiin arvioinnin pohjalta kunkin painopistealueen osalta päätelmät ja tarkasteltiin arvioinnin tulosten luotettavuutta.

B) Jättesuunnitelman ympäristövaikutusten arviointi

Painopistealueittain suoritettujen arvioinnin pohjalta valittiin suunnitelman toimenpiteet ja muodostettiin toimenpidekokonaisuudet. Suunnitelman vaikutukset arvioitiin. Ympäristöselostuksessa esitettiin

- painopistealueittain toimenpiteiden ja toimenpideryhmien vaikutukset sekä kootusti suunnitelman yhteisvaikutukset.

suositeltavaa, että nykytila ja/tai tuleva kehitys ilman suunnitelmaa käsitellään kootusti tällaisena 0-vaihtoehtona.

4.3 Vaikutusten tunnistaminen, selvittäminen ja merkittävyyden arviointi

Vaikutuksia arvioitaessa vaikutuksia tunnistetaan ja selvitetään yksityiskohtaisemmin sekä arvioidaan niiden merkittävyyttä:

- Vaikutusten arviointia suunniteltaessa vaikutuksia tunnustetaan sekä alustavasti selvitetään ja arvioidaan niiden merkittävyyttä.
- Tämän alustavan näkemyksen pohjalta arviointia suunnataan sellaisiin merkittäviin ja mahdollisesti merkittäviin vaikutuksiin, joiden yksityiskohtaisempi selvittäminen on tarpeen.
- Tämän jälkeen vaikutuksia selvitetään yksityiskohtaisemmin ja tarvittaessa tarkistetaan käsitystä niiden merkittävyydestä.
- Vaikutuksia saatetaan joutua tunnistamaan myöhemminkin, esimerkiksi jos suunnitelman sisältö muuttuu tai muodostetaan uusia vaihtoehtoja.

SOVA-lainsäädännössä otetaan kantaa siihen, mitä vaikutuksia arvioidaan, millaisten ominaisuuksien suhteen vaikutuksia arvioidaan sekä millä perusteilla vaikutusten merkittävyyttä arvioidaan (kuva 18).

Vaikutusten tunnistaminen ja selvittäminen

Eri tyypiset vaikutukset. SOVA-lain ympäristövaikutuskäsite on laaja. Se kattaa myös monia ihmisiin kohdistuvia vaikutuksia, esimerkiksi vaikutukset terveyteen, elinoloihin, viihtyvyyteen, väestöön ja aineelliseen omaisuuteen.

Vaikutukset voivat olla välittömiä tai välillisiä ja myönteisiä (hyödyt) tai kielteisiä (haitat). Myönteiset vaikutukset voivat olla tavoiteltuja tai tavoittelemattomia. Vaikutus voi olla myös samalla sekä myönteinen että kielteinen.

Vaikutuksia tunnistettaessa on syytä tarkastella ainakin jollakin tasolla kaikenlaisia vaikutuksia. Vasta vaikutusten alustavan selvittämisen ja merkittävyyden arvioinnin jälkeen voidaan perustellusti suunnata arviointia sellaisiin vaikutuksiin, jotka edellyttävät perusteellisempaa arviointia.

Tavoitteiden toteutumisen arviointi. Suunnitelman omien tavoitteiden tai muissa yhteyksissä asetettujen tavoitteiden toteutumisen arviointi on käytännössä vaikutusten arviointia. Tällöinhän arvioidaan suunnitelman vaikutusta tavoitteessa ilmaistun asian toteutumiseen. Tavoitteiden toteutumisen arviointi ja vaikutusten arviointi kannattaakin pyrkiä sovittamaan yhteen arvioinnin selkeyttämiseksi ja päällekkäisyyksien välttämiseksi. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi siten, että tavoitteissa ilmaistut asiat sisällytetään tarkasteltaviin vaikutuksiin. Kun vaikutukset on arvioitu, arvioinnin tulosten pohjalta voidaan tarvittaessa laatia erillinen kooste tavoitteiden toteutumisesta.

Vaikutusten ominaisuudet. Vaikutuksia selvitetään erilaisten ominaisuuksien suhteen. Niitä ovat esimerkiksi:

- suuruus, laajuus ja kohdentuminen, esimerkiksi millaisille alueille tai mihin ihmisryhmiin vaikutus kohdentuu
- ajallinen kesto, esimerkiksi onko vaikutus tilapäinen tai pysyvä, jatkuva vai ajoittain toistuva
- varmuus/epävarmuus, esimerkiksi kuinka todennäköisesti vaikutus ilmenee tai millaista epävarmuutta vaikutukseen ja sen ominaisuuksiin liittyy.

KUVA 18. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: VAIKUTUSTEN TUNNISTAMISTA, SELVITTÄMISTÄ JA MERKITTÄVYYDEN ARVIOINTIA KOSKEVAT SÄÄNNÖKSET

”Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaava viranomainen selvittää ja arvioi suunnitelman tai ohjelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen todennäköisesti merkittävät ympäristövaikutukset ja laatii ympäristöselostuksen...”

(SOVA-laki 8 § 1 mom.)

Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan ”...suunnitelman tai ohjelman välitöntä ja välillistä vaikutusta Suomessa ja sen alueen ulkopuolella:

- a) ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen;
- b) maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen;
- c) yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön;
- d) luonnonvarojen hyödyntämiseen;
- e) a–d alakohdassa mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin;”

(SOVA-laki 2 § kohta 2)

Ympäristöselostuksessa on tarpeellisessa määrin esitettävä:

”6) todennäköisesti merkittävät toissijaiset ja kertyvät vaikutukset, yhteisvaikutukset sekä lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin pysyvät tai tilapäiset sekä myönteiset että kielteiset vaikutukset muun muassa väestöön, ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen, luonnon monimuotoisuuteen, eliöstöön, kasvillisuuteen, maaperään, veteen, ilmaan, ilmastotekijöihin, yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan, aineelliseen omaisuuteen, kulttuuriperintöön mukaan lukien rakennusperintö ja muinaisjäänne, luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä edellä mainittujen tekijöiden välisiin suhteisiin;” (SOVA-asetus 4 § kohta 6)

(jatkuu seuraavalla sivulla)

Lain 5 §:ssä tarkoitettussa ympäristöarvioinnin tarpeen harkinnassa on otettava huomioon seuraavat harkintaperusteet:

- ”2) Vaikutusten ja todennäköisen vaikutusalueen ominaispiirteet, erityisesti
- a) vaikutusten todennäköisyys, kesto, toistuvuus ja palautuvuus;
 - b) vaikutusten kertyvyys;
 - c) vaikutusten ulottuminen rajojen yli;
 - d) riskit ihmisten terveydelle tai ympäristölle mukaan lukien onnettomuuksien aiheuttamat riskit;
 - e) vaikutusten suuruus ja alueellinen laajuus mukaan lukien todennäköinen maantieteellinen vaikutusalue ja sen väestön määrä, johon vaikutukset todennäköisesti kohdistuvat;
 - f) todennäköisen vaikutusalueen arvo ja herkkyys, joka johtuu luonnon erityispiirteistä tai kulttuuriperinnöstä, ympäristön laatu normien tai raja-arvojen ylittymisestä tai voimaperäisestä maankäytöstä;
 - g) vaikutukset kansallisesti, Euroopan unionissa tai kansainvälisesti suojeltuihin alueisiin tai maisemiin.” (SOVA-asetus 2 § kohta 2)

”Tätä lakia sovellettaessa otetaan huomioon suunnitelmasta tai ohjelmasta ja sen ympäristövaikutuksista muussa yhteydessä tehdyt selvitykset. Tässä laissa ja muussa lainsäädännössä edellytetyt selvitykset ja ympäristövaikutusten arviointi sovitetaan mahdollisuuksien mukaan yhteen.” (SOVA-laki 7 § 3 mom.)

Suunnitelman yhteisvaikutukset. Yhteisvaikutuksella tarkoitetaan suunnitelman kaikkien osien ”summavaikutusta” samaan asiaan, esimerkiksi vesistöjä rehevöittävien aineiden päästöjen määrään. Yhteisvaikutusten arviointi myös auttaa saamaan selville sellaiset vaikutukset, joiden merkittävyys ilmenee vasta tarkasteltaessa suunnitelman osien vaikutusta yhdessä.

Systemaattisuus. On tärkeää että vaikutusten tunnistaminen, selvittäminen ja merkittävyyden arviointi toteutetaan systemaattisesti. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että

- suunnitelman eri osia arvioidaan lähtökohtaisesti samojen vaikutusten suhteen
- suunnittelun eri vaiheissa arvioidaan lähtökohtaisesti samoja vaikutuksia
- vaikutusten merkittävyyttä arvioidaan samojen perusteiden suhteen
- vaikutuksia koskevia jäsenyyksiä ja käsitteitä sovelletaan johdonmukaisesti läpi koko arvioinnin.

Systemaattisuudesta huolimatta on tärkeä keskittyä kussakin tilanteessa olennaisiin asioihin. Esimerkiksi suunnitelman eri osia arvioitaessa saattaa olla perusteltua kohdistaa tarkastelua erilaisiin vaikutuksiin.

Kattava ja suunnittelutilanteeseen sovellettu vaikutuslista on systemaattisen vaikutusten arvioinnin perustyökalu. Lista soveltuu erityisen hyvin vaikutusten tunnistamisen apuvälineeksi, mutta sitä voidaan soveltaa läpi koko arvioinnin vaikutusten tunnistamisesta vaihtoehtojen vertailuun ja arvioinnon raportointiin. Vaikutuslistan tulee sisältää kaikki SOVA-lain tarkoittamat ympäristövaikutukset.

Suunnittelun yhteydessä arvioidaan aina ympäristövaikutusten ohella myös muita vaikutuksia ja muita asioita. Ympäristövaikutusten arviointi ja muut arvioinnit kannattaa pyrkiä sovittamaan yhteen mahdollisimman hyvin. Tällöin toisaalta autetaan varmistamaan arviointien kattavuus ja toisaalta vältetään päällekkäisyyksiä ja muutoinkin selkeytetään suunnittelua. Yksi tapa sovittaa erilaisten vaikutusten ja muiden asioiden arviointeja on soveltaa sellaista laaja-alaista arviointikehikkoa, joka sisältää ympäristövaikutusten ohella myös muut vaikutukset ja mahdollisesti myös muita arviointikriteereitä (kuva 8). Tällöin on kuitenkin tärkeä huolehtia, että SOVA-lain tarkoittamat ympäristövaikutukset muodostavat oman selkeän kokonaisuutensa.

Vaikutusten merkittävyyden arviointi

Merkittävyyden arvioinnin perusteita ovat:

- vaikutuksen ominaisuudet
- ympäristön tila ja sen kehitys, esimerkiksi kohdistuuko vaikutus merkittävään ympäristöongelmaan tai erityisen arvokkaan luontokohteeseen
- tavoitteet ja normit, esimerkiksi keskeiset ympäristönsuojelua koskevat tavoitteet sekä erilaiset raja-arvot.

Merkittävyyden arvioinnin perusteet on tärkeä tuoda esille. Merkittävyyden arviointi on aina viime kädessä arvo- ja intressisidonnaista, jota eri osapuolet tekevät omista lähtökohdistaan.

SOVA-asetuksen 2 §:ssä esitettyjen ympäristöarvioinnin tarpeen harkintaperusteiden voidaan katsoa epäsuorasti ottavan kantaa vaikutusten merkittävyyden perusteisiin (kuva 18).

Kuvaan 19 on koottu ympäristöarvioinnissa sovellettavia menetelmiä ja niitä koskevia periaatteita⁵.

KUVA 19. TIETOLÄHTEET JA MENETELMÄT

Periaatteita

Vaikutusten arviointi on useimmiten viimekädessä asiantuntijaharkintaa, jossa tietolähteisiin nojautuen ja erilaisia menetelmiä hyödyntäen tehdään vaikutuksia koskevia päätelmiä.

Tietolähteet ja menetelmät valitaan tilannekohtaisesti. Useimmiten kannattaa soveltaa suhteellisen yksinkertaisia ja resurssitehokkaita menetelmiä.

Suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arvioinnissa on useimmiten kyse ennen kaikkea olemassa olevan tiedon kokoamisesta, käsittelemisestä ja hyödyntämisestä, ei niinkään täysin uuden tiedon tuottamisesta.

Erilaisia menetelmiä

Tyypillisiä arvioinnissa sovellettavia menetelmätyyppejä ovat:

- olemassa olevan tiedon hankinnan, kokoamisen ja hyödyntämisen menetelmät (esimerkiksi tutkimukset ja selvitykset, tilastot, seurantaraportit, muut vaikutusten arvioinnit)
- uuden tiedon tuottamisen menetelmät (esimerkiksi erillisselvitykset, tutkimukset, analyysit, mittaukset ja mallilaskelmat)
- osallistumisen ja asiantuntijayhteistyön menetelmät (esimerkiksi yleisötilaisuudet, työpajat ja työryhmät, kyselyt ja haastattelut)
- analysointi-, systematisointi- ja havainnollistamismenetelmät (esimerkiksi erilaiset muistilistat ja jäsenyykset, taulukkotarkastelut, kuvat ja kartat)

(jatkuu seuraavalla sivulla)

⁵ Ympäristövaikutusten arvioinnin erilaisia periaatteita, työtapoja ja menetelmiä on käsitelty mm. seuraavissa raporteissa ja ohjeissa:

- Hyviä käytäntöjä ympäristövaikutusten arvioinnissa. Imperia-hankkeen yhteenveto. 2015. Marttunen, Mika ym. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 39/2015. Suomen ympäristökeskus. 93 s.
- Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi. 2007. Nelimarkka, K. ja Kauppinen, T. Oppaita 68. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 55 s.
- Menetelmiä ja tietolähteitä politiikkatoimien vaikutusten arviointiin. 2013. Jääskeläinen, T. ym. Ympäristöministeriön raportteja 16/2013. Ympäristöministeriö. 76 s.

Seuraavaan on koottu esimerkkejä analysointi-, systematisointi- ja havainnollistamismenetelmistä:

- ongelmien jäsentelymenetelmät
- vaikutuslistat (vaikutusten arvioinnin systematisoinnin perustyökalu vaikutusten tunnistamisesta vaikutusten esittämiseen)
- vaikutuspuu ja vaikutuskaaviot (vaikutusten tunnistaminen ja ryhmittely)
- vaikutuksille asetettavat mittarit
- vaikutusten merkittävyyden arviointikriteeristöt
- toimenpidetaulukot (toimenpideyhdistelmien ja niitä koskevien vaihtoehtojen muodostaminen)
- suunnitelman osien vaikutukset kokoavat taulukot
- vaihtoehtojen vertailutaulukot
- sidosryhmäkartoitukset ja -analyysit.

4.4 Vaikutuksia koskevan tiedon esittäminen ja vaihtoehtojen vertailu

SOVA-lainsäädäntö asettaa ympäristöselostuksen sisältövaatimukset, mutta ei suoranaisesti ota kantaa vaikutuksia koskevan tiedon esittämistapaan eikä vaihtoehtojen vertailutapaan. SOVA-laissa ja asetuksessa kuitenkin edellytetään vaihtoehtojen valinnan perustelemista, mikä käytännössä edellyttää jonkinlaista vaihtoehtojen vertailua.

Vaikutuksia koskevan tiedon esittämistapoja

Jäsentämistavat. Vaikutuksia koskeva tieto voidaan ympäristöselostuksessa jäsentää vaikutuksittain, suunnitelman osittain tai näiden yhdistelmänä. Tulosten jäsentäminen vaikutuksittain auttaa luomaan kokonaiskuvan kustakin vaikutuksesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Jäsennys suunnitelman osittain puolestaan antaa kokonaiskuvan kunkin osan vaikutuksista.

Suunnitelman osien vaikutuksia kuvattaessa voidaan soveltaa kaikkien osien yhteydessä yhteistä vaikutusjäsenystä. Varsinkin, mikäli osia on paljon, on myös mahdollista esittää vain kunkin osan merkittävät vaikutukset. Tällöinkin arvioinnin on perustuttava systemaattiseen kaikkien vaikutusten läpikäyntiin.

Vaikutusten ominaisuudet. Kutakin vaikutusta on hyvä tarkastella pääsääntöisesti sille luonteenomaisella tavalla. Esimerkiksi päästöt esitetään mikäli mahdollista numeerisina lukuarvoina ja tarvittaessa sanallisella kuvauksella täydentäen. Viihtyvyyteen ja esteettisiin arvoihin liittyvät vaikutukset puolestaan kuvataan sanallisesti.

Erilaisten yhteismitallisten asteikkojen (++/--, 1-10, värikoodit) avulla voidaan kiteyttää esimerkiksi vaikutusten suuruutta, laajuutta ja merkittävyyttä. Tällaisia asteikkoja sovellettaessa on suositeltavaa ainakin merkittävimpien vaikutusten osalta myös kuvata vaikutusta ja sen merkittävyyttä sanallisesti.

Vaikutuksen aiheuttaja. Vaikutuksen kuvauksen yhteydessä voidaan myös tarvittaessa tarkentaa, mikä vaikutuksen aiheuttaa. Esimerkiksi suunnitelman yhteisvaikutuksia kuvattaessa yksittäisen vaikutuksen kohdalla kerrotaan, mitkä toimenpiteet vaikutuksen aiheuttavat.

Vertailutilanne. Useimmiten vaikutusta kuvataan suhteuttamalla sitä johonkin vertailutilanteeseen: nykytilaan, tulevaan kehitykseen ilman suunnitelmaa tai suunnitteluvaihtoehtoon. Joissakin tilanteissa voidaan kuvata suunnitelman toteutumisesta aiheutuva tila, esimerkiksi päästöjen määrä. Tällöinkin on useimmiten hyvä suhteuttaa vaikutus johonkin vertailutilanteeseen, esimerkiksi nykytilaan.

Vaikutus voidaan myös suhteuttaa suunnitelmassa ja muissa yhteydessä asetettuihin tavoitteisiin sekä erilaisiin raja-arvoihin ja muihin normeihin.

Vaikutukset selkeästi esiin. Vaikutusten kuvausten yhteydessä viitataan usein esimerkiksi nykytilaan ja tulevaan kehitykseen ilman suunnitelmaa sekä suunnitelman tavoitteisiin ja toimenpiteisiin. On tärkeää, että varsinaiset vaikutukset erottuvat selkeästi tästä muusta aineksesta. On myös hyvä, että vaikutusten kuvauksen yhteyteen liitetään vain suoraan vaikutusten kuvausta tukevaa ainesta.

Kuvaan 20 on koottu vaikutusten kuvaamistapoja. Esimerkki vaikutusten kuvauksesta on kuvassa 21. Kuvassa 22 on esimerkki toimenpiteiden vaikutukset kokoavas-

ta taulukosta, jossa otetaan kantaa vaikutusten merkittävyyteen ja kuvataan vaikutusta sanallisesti.

Vaihtoehtojen vertailu

Vaihtoehtojen vertailu tiivistää, jäsentää ja tulkitsee vaihtoehtojen vaikutukset. Vertailu selkeyttää keskeisiä valintatilanteita sekä tukee perusteltua valintaa vaihtoehtojen välillä ja suunnitelman jatkotyöstämistä tarkasteltujen vaihtoehtojen pohjalta. Vertailu tukee myös osallistumista ja yhteistyötä.

Vaihtoehtoja voidaan verrata sekä nykytilaan ja tulevaan kehitykseen ilman suunnitelmaa että muihin suunnitteluvaihtoehtoihin.

Vaihtoehtoja voidaan vertailla sekä vaikutuksia kuvaavan tekstin yhteydessä että kunkin vaihtoehdon vaikutukset kootusti esittäen. Vaihtoehtojen vaikutukset voidaan esittää kootusti omina tekstikokonaisuuksinaan tai vaihtoehtojen vertailutaulukkoon koottuna. Vertailutaulukko on paljon käytetty ja moneen tilanteeseen soveltuva menetelmä, joka asettaa havainnollisesti ja systemaattisesti vaihtoehtojen vaikutukset rinnakkain.

Vertailun yksityiskohtaisuus ja laajuus riippuu tilanteesta. Esimerkiksi yhteistyöryhmän tai suunnitteluryhmän suunnitelman työstön yhteydessä tehdyt vertailut voivat olla hyvinkin luonnosmaisia.

Edellä käsitellyt vaikutusten esittämistä koskevat periaatteet koskevat luonnollisesti myös vaihtoehtojen vertailua.

Kuvassa 23 on esimerkki vaihtoehtojen vertailutaulukosta, jossa sekä otetaan kantaa vaikutusten merkittävyyteen, että kuvataan vaikutusta sanallisesti. Taulukossa tarkastellaan myös vaihtoehtojen vaikutuksia jätepoliittisten tavoitteiden toteutumiseen ("jätepoliittiset vaikutukset"). Nykytilanne on käsitelty omana vaihtoehtonaan.

KUVA 20. VAIKUTUSTEN KUVAAMISTAPOJA

Vaikutuksia voidaan kuvailla:

- kuvailemalla niiden ominaisuuksia
- suhteuttamalla vaikutus nykytilaan, tulevaan kehitykseen, toisen suunnitteluvaihtoehdon vaikutuksiin tai erilaisiin tavoitteisiin ja normeihin
- esittämällä, mikä vaikutuksen aiheuttaa
- esittämällä arvio vaikutuksen merkittävydestä.

KUVA 21. ESIMERKKI VESIENHOITOSUUNNITELMAN VAIKUTUSTEN KUVAUksesta

”Vesienhoidon toimenpiteistä ainakin maa-ainesten ottoalueiden ja pilaantuneiden maa-alueiden kunnostaminen vaikuttavat maisemaan. Vaikutukset ovat merkittäviä ja maiseman kannalta positiivisia. Kulttuuriperintöön toimenpiteillä voi olla negatiivisia vaikutuksia jos esimerkiksi poistetaan kalojen nousuesteinä toimivia vanhoja myllyrakenteita.”

(Yksilöidään vaikutusten aiheuttaja, otetaan kantaa vaikutusten merkittävyyteen, otetaan kantaa toimenpiteen mahdollisen toteuttamistavan vaikutuksiin.)

”Yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön ja kaupunkikuvaan ei esitetyillä vesienhoidon toimenpiteillä ole pääsääntöisesti merkittäviä vaikutuksia. Vesien tilan paraneminen voi lisätä erityisesti rantakiinteistöjen arvoa. Erilaisten toimintojen sijoittumisessa on huomioitava tarkemmin vesistöihin kohdistuvat vaikutukset joko suoraan tai syntyvien kustannusten kautta. Kaavoituksella voidaan ohjata maankäyttöä vesiensuojelun huomioivaksi ja pohjavesien suojelun kannalta riskittömille alueille sekä tiivistää yhdyskuntarakennetta viemäroinnin taloudellisen toteuttamisen mahdollistamiseksi.”

(Otetaan yleisesti kantaa vaikutusten merkittävyyteen. Osoitetaan välillisiä vaikutuksia. Esitetään toimia haittojen lieventämiseksi ja hyötyjen vahvistamiseksi vaikutusten kuvauksen yhteydessä.)

KUVA 22. ESIMERKKI TOIMENPITEIDEN VAIKUTUSTEN KOONTITÄULUKOSTA

(Esimerkki on koottu laajemmasta taulukosta sen osia poimien. Lähde: Kokemäenjoen vesistö-alueen tulvariskien hallintasuunnitelma vuosille 2016–2021. Liite 1: Ympäristöselostus. s. 17)

Vaikutukset luontoon						
2 = Erittäin myönteinen	Luonnon monimuotoisuus	Kasvillisuus	Eläimistö	Kalasto	Suojelualueet	Lisätietoa arvioiduista vaikutuksista
1 = Myönteinen						
0 = Ei vaikutusta						
+/- = Myönteinen / kielteinen						
-1 = Kielteinen						
-2 = Erittäin kielteinen						
Tulvasuojelutoimenpiteet koko vesistöalueella						
Vedenpidätyskyvyn parantaminen valuma-alueilla ja luonnonmukainen valuma-aluekohtainen vesivarojen hallinta	2	2	2	2	2	Luonnon monimuotoisuus lisääntyy, kiintoainesta ja ravinteita varastoituu, happamuus vähenee (mm. sulfaattimaat eivät kuivu).
Säpilän oikaisu-uoman rakentaminen	-1	-1	-1	-1	-2	Arvioitu vaikuttavan reiluun 50 % Kokemäen joen keskiosan tulvaniittyistä ja tulvametsistä heikentäen alueiden luonto-arvoja.
Tulvasuojelutoimenpiteet Porissa						
Porin lisäuoma	+/-	-1	-1	0	-1	Uoman rakentaminen vaikuttaa paikallisesti eläimistöön. Voi mahdollisesti vaikuttaa myös Kokemäen-joen suiston Natura-alueeseen. Alunamaat voivat aiheuttaa rikkiyhdisteiden muodostumista ja veden happamoitumista ja metallien liukenemista.

KUVA 23. ESIMERKKI VAIHTOEHTOJEN VERTAILUTAULUKOSTA

(Esimerkki on koottu laajemmasta vertailutaulukosta erilaisia osia poimien.)

Lähde: Etelä- ja Länsi-Suomen jätesuunnitelman ympäristöselostus. Suomen ympäristö 44|2009.

Pirkanmaan ympäristökeskus. s. 68-71.)

Biohajoavat jätteet -painopisteen vaihtoehtojen arvioidut vaikutukset						
	Nykytila VE 0: Kaatopaikka		VE 1: Jätteen synnyn ehkäisy		VE 3: Suurin mahdollinen materiaali kierrätys	
Jätepoliittisen vaikutukset						
Jätehierarkian toteutuminen	--	Jätehierarkian vastainen. Kaatopaikalle sijoitetaan suurin osa syntävästä jätteestä	++	Jätehierarkian mukaista	+	Nostaa materiaalina hyödyntämisen astetta merkittävästi. Sekä kuitupohjaisen sekä biojätteen kierrätys lisääntyy. Kompostituotteen ja kompostoidun mädätteen käyttö ongelmallista (ei välttämättä menekkiä).
Suorat ympäristövaikutukset						
Kasvihuonepäästöt ja niiden hallinta	--	Biohajoava jäte hajoaa kaatopaikalla tuottaen kaatopaikkakaasua. Syntypaikkalajittelu ja kaatopaikkakaasujen talteenotto vähentävät päästöjä.	++	Tehokkainta kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä on jätteiden synnyn ehkäisy.	-	Kompostoinnin metaanipäästöt lisäävät ilmasto-olosuhteita. Jos kompostituotteella korvataan turpeen käyttöä mullan raaka-aineena, saadaan kasvihuonepäästöihin säästöjä. Määdätyksen energiankulutus lisää hiilidioksidipäästöjä. Määdätyksellä tuotettu biokaasu voi korvata fossiilisia polttoaineita. Paperin kierrätys vähentää kaatopaikoille tulevaa jätekuormaa ja jätteistä vapautuvaa khk-päästöjen määrää.
Vaikutukset liikenteeseen						
Vaikutukset liikennemääriin	0	Kaatopaikkojen sulkeminen voi merkitä pidentyviä kuljetusmatkoja.	+	Jättemäärät vähenvät ja samoin vähenevät myös jättekuljetukset.	-	Erilliskeräyksen lisääntyessä myös kuljetusmäärät nykyiseen verrattuna kasvavat.

4.5 Suunnitelmaa ja sen toteutusta ja seuranta koskevien ehdotusten tekeminen

Ympäristöarvioinnin yhteydessä voidaan tehdä sekä suunnitelman sisältöä että suunnitelman toteutusta ja seuranta koskevia ehdotuksia. Sisältöä koskevien ehdotusten avulla tuetaan arvioinnin tulosten hyödyntämistä suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelman toteutusta ja seuranta koskevat ehdotukset puolestaan tukevat arvioinnin tulosten hyödyntämistä suunnitelman valmistumisen jälkeen.

SOVA-lainsäädännön mukaan sekä ympäristöselostuksessa että suunnitelmassa tai ohjelman hyväksymistä koskevassa päätöksessä on esitettävä selvitys seurannasta. Ympäristöselostuksessa on lisäksi esitettävä toimenpiteet, joilla aiotaan ehkäistä, vähentää tai poistaa suunnitelman tai ohjelman toteuttamisesta ympäristölle aiheutuvat haittavaikutukset. (Kuva 24)

Suunnitelman sisältöä koskevat ehdotukset voivat koskea suunnitelman lähtökohtia, tavoitteita, toimenpiteitä ja vaihtoehtoja. Ehdotukset voivat koskea esimerkiksi suunnitelman muuttamista ympäristönäkökulmasta siten, että suunnitelman mahdollisia haittoja saataisiin ehkäistyä tai lievennettyä tai hyötyjä vahvistettua.

Suunnitelman toteutusta koskevat ehdotukset voivat koskea esimerkiksi haittojen lieventämistä ja hyötyjen vahvistamista, ympäristönäkökohtien huomioon ottamista sekä ympäristövaikutusten arviointia suunnitelman toteutuksen ja siihen liittyvät suunnittelun ja päätöksenteon yhteydessä. Ympäristöselostuksessa voidaan esimerkiksi ehdottaa, mihin vaikutuksiin on syytä suunnitelman toteutusvaiheeseen liittyvien vaikutusten arviointien yhteydessä erityisesti kiinnittää huomiota.

Suunnitelman seuranta koskevat ehdotukset. Suunnitelman seurannan kohteena voivat olla erityisesti vaikutukset, tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutuminen, toteutusprosessi sekä toimintaympäristön muutokset. Ympäristöselostuksessa esitetään ensisijaisesti ympäristövaikutusten seuranta koskevia ehdotuksia, jotka voivat koskea esimerkiksi:

- seurattavia vaikutuksia: esimerkiksi mitä vaikutuksia erityisesti seurataan ja millaisia indikaattoreita niiden seurannassa käytetään

- seurantatiedon hankintatapoja: esimerkiksi miten hyödynnetään tietojärjestelmiä, ja millaisia muita tiedonhankintamenetelmiä sovelletaan
- seurantatiedon analysoimista, tulostamista ja hyödyntämistä
- seurannan organisointia ja vaiheistusta, esimerkiksi seurannan toteuttamista seuraavan suunnittelukierroksen yhteydessä.

Erittäin tärkeää on määritellä keskeiset seurattavat vaikutukset, erityisesti mahdolliset merkittävät haitalliset vaikutukset ja merkittävät tavoitellut myönteiset vaikutukset. Lisäksi on syytä seurata sellaisia merkittäviä tai mahdollisesti merkittäviä vaikutuksia, joihin liittyy epävarmuustekijöitä. Vaikutusten seuranta on järjestettävä siten, että tarvittaessa voidaan ryhtyä toimenpiteisiin ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi.

Ympäristöselostuksessa voi olla perusteltua myös ehdottaa seurattavaksi haitallisten vaikutusten lieventämistoimia ja sellaisten toimenpiteiden toteutumista, joihin liittyy merkittävien haitallisten vaikutusten riski.

Ympäristövaikutusten seuranta kannattaa kytkeä muiden vaikutusten seurantaan sekä suunnitelman toteutumisen seurantaan. Ympäristövaikutusten seurantaan koskevat ehdotukset voidaan esimerkiksi sisällyttää suunnitelman seurantasuunnitelmaan.

KUVA 24. SOVA-LAINSÄÄDÄNTÖ: SUUNNITELMAA JA SEN TOTEUTUSTA SEKÄ SEURANTAA KOSKEVIEN EHDOTUSTEN TEKEMINEN

Ympäristöselostuksessa on tarpeellisessa määrin esitettävä:

”7) suunnitellut toimenpiteet, joilla aiotaan ehkäistä, vähentää tai poistaa mahdollisimman kattavasti suunnitelman tai ohjelman toteuttamisesta ympäristölle aiheutuvat merkittävät haitalliset vaikutukset;

9) kuvaus suunnitelluista toimenpiteistä, jotka koskevat viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain 12 §:n mukaista seurantaa;” (SOVA-asetus 4 § kohdat 7 ja 9)

”Suunnitelman tai ohjelman hyväksymistä koskevasta päätöksestä taikka suunnitelmasta tai ohjelmasta on käytävä ilmi:

...2) selvitys 12 §:ssä tarkoitetusta seurannasta.” (SOVA-laki 11 § 2 mom. kohta 2)

”Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että ympäristöarvioinnin piiriin kuuluvien suunnitelmien ja ohjelmien toteuttamista ja siitä aiheutuvia merkittäviä ympäristövaikutuksia seurataan siten, että voidaan ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.” (SOVA-laki 12 §)

Liite. Ympäristöarvioinnin soveltamisala

Ympäristöarvioinnin tekemistä edellytetään aina tietyiltä suunnitelmilta ja ohjelmilta. Lisäksi ympäristöarviointi on tehtävä, mikäli sitä edellytetään arvioinnin tarpeen harkinnan perustella.

A) Ympäristöarviointi on SOVA-lain 4 §:n mukaisesti tehtävä aina sellaisista suunnitelmista ja ohjelmista ja niiden muista kuin vähäisistä muutoksista, jotka ovat viranomaisten valmistelemia, perustuvat lakiin, asetukseen tai hallinnolliseen määräykseen, luovat puitteet hankkeiden lupa- tai hyväksymispäätöksille, ja niitä laaditaan seuraaville toimialoille: maa-, metsä- tai kalatalous, energiahuolto, teollisuus, liikenne, jätehuolto, vesitalous, televiestintä, matkailu, aluekehitys, alueidenkäyttö, ympäristönsuojelu ja luonnonsuojelu.

Näitä suunnitelmia ja ohjelmia ovat (SOVA-asetus 1 §):

- maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) 22 §:ssä tarkoitetut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet
- jätelain (646/2011) 88 §:ssä tarkoitettu alueellinen jätesuunnitelma
- luonnonsuojelulain (1096/1996) 8 §:ssä tarkoitettu luonnonsuojeluohjelma
- alueiden kehittämisestä ja rakennerahastotoiminnan hallinnoinnista annetun lain (7/2014) 31 §:ssä tarkoitettu kestävän kaupunkikehittämisen suunnitelma, 32 §:ssä tarkoitettu maakuntaohjelma ja 35 §:ssä tarkoitettu Euroopan aluekehitysrahastosta ja Euroopan sosiaalirahastosta osarahoitettu kansallinen toimenpideohjelma
- pääkaupunkiseudun kuntien jätehuoltoa ja joukkoliikennettä koskevasta yhteistoiminnasta annetun lain (829/2009) 3 §:ssä tarkoitettu liikennejärjestelmän ja joukkoliikenteen suunnittelua koskevan veloitteen nojalla laadittava Helsingin seudun liikennejärjestelmäsuunnitelma
- tulvariskien hallinnasta annetun lain (620/2010) 10 §:ssä tarkoitettu tulvariskien hallintasuunnitelma

- Euroopan meri- ja kalatalousrahastoa koskevan eurooppalaisen asetuksen kansallisesta täytäntöönpanosta annetun lain (1093/2014) 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettu toimintaohjelma
- maaseudun kehittämisohjelmien hallinnoinnista annetun lain (27/2014) 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu maaseudun kehittämiseen liittyvä ohjelma
- eräiden maa- ja puutarhataloudesta peräisin olevien päästöjen rajoittamisesta annetulla valtioneuvoston asetuksella (1250/2014) täytäntöön pantu vesien suojelemisesta maataloudesta peräisin olevien nitraattien aiheuttamalta pilaantumiselta annetun neuvoston direktiivin 91/676/ETY 5 artiklassa tarkoitettu toimintaohjelma.

Ympäristöarviointi on myös tehtävä vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä annetun lain (1299/2004) 11 §:ssä tarkoitettusta vesienhoitosuunnitelmasta ja 26 b §:ssä tarkoitettusta merenhoitosuunnitelmasta.

Ympäristöarviointia edellyttäviä hallinnolliseen määräykseen perustuvia suunnitelmia ei voida ennakkollisesti yksilöidä, vaan niiden osalta ympäristöarvioinnin tarve ratkaistaan tällaisen määräyksen antamisen yhteydessä. Sellaisia hallinnollisia määräyksiä, jotka velvoittaisivat SOVA-laissa tarkoitettua suunnitelmaa tai ohjelmaa laatimiseen, ei juurikaan ole tullut esille. Valtioneuvoston yleisistunnossaan tekemä päätös, joka velvoittaa viranomaisen laatimaan tietyn suunnitelmaa tai ohjelmaa, olisi katsottava tällaiseksi hallinnolliseksi määräykseksi.

Suunnitelman ja ohjelman vähäisestä muutoksesta taikka pienten alueiden käyttöä paikallisella tasolla koskevasta suunnitelmasta tai ohjelmasta ympäristöarviointi on tehtävä vain, jos se todetaan tarpeelliseksi SOVA-lain 5 §:n mukaisessa ympäristöarvioinnin tarpeen harkinnassa.

B) Muilla kuin lain 4 §:ssä mainituilla toimialoilla voi olla tarpeen tehdä ympäristöarviointi harkinnan perusteella. Harkinnan tekee suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaava viranomainen SOVA-lain 5 §:n pykälän mukaisesti.

C) Lisäksi ympäristöarviointi on tehtävä, jos lakiin, asetukseen tai hallinnolliseen määräykseen perustuvasta viranomaisen suunnitelmasta tai ohjelmasta on tehtävä luonnonsuojelulaissa tarkoitettu arviointi (Natura-arviointi).

Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005) (SOVA-laki) ja sitä täydentävä asetus (347/2005) sisältävät säännöksen yleisestä velvollisuudesta arvioida ympäristövaikutuksia sekä säännökset tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarvioinnista.

Tämä opas käsittelee SOVA-lainsäädännön mukaisten ympäristöarviointien tekemistä. Opas on tarkoitettu erityisesti ympäristöarviointien tekijöiden työn tueksi. Opasta voivat hyödyntää myös muut suunnitelmien ja ohjelmien valmisteluun osallistuvat tahot.

Oppaan tavoitteena on tukea laadukkaiden ympäristöarviointien tekemistä. Erityisesti kiinnitetään huomio ympäristöarvioinnin vaikuttavuuteen ja hyödyllisyyteen suunnitelman tai ohjelman valmistelussa, päätöksenteossa ja toteutuksessa. Oppaassa on otettu huomioon tehtyjen ympäristöarviointien hyviä käytäntöjä ja haasteita koskevat kokemukset.

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

ISBN 978-952-11-4723-4 (PDF)
ISSN 1796-1653 (verkkokj.)